

Metas Antras.

1893.

Nr. 10.

Apszvieta

Literatūros ir mokslo mėnesinis laikraštis.

Iszleidžiamas

"Lietuvių Mokslo Draugystės Amerikoje".

Bitėnai (Prusuose) ir Shenandoah Pa. (Amerikoje).

Spausdinta pas M. Jankų.

1893.

Italpa

	lats
1. Bruzdos Joniukas	593
2. Isz praeitēs latviu IV	624
3. Pavidalas (forma) pagal prof. D—rā L. Büchneri	631
4. Isz musu botanikos	638
5. Kritika ir Biblijographija	652

Už rēdystę atsako Vokietijoje Martynas Jankus, Bitėnai per Lumpēnus (Ostpreussen).

Rankrasceziai ir piningai dėl „Apszvietos“ turi buti siuncziami ant ranku „Liet. Mod. Draugystės Ameridoje“ perdėtinio, po todiu atiraszu:

Dr. John Szliupas, Shenandoah Pa. (U. S. America).

Bruzdos Joniukas.

(Pagal lenkiską pasakojimą.

I.

Ne toli nuo Kauno riogsojo didelis kaimas, Klapiszkielis vadinamas. Visados, kaip tiktai kaimas didelis, tai priprasta sakyti, kad ir turtingas. Ir taip betkas pamislytu, kas, eidams nuo Kauno, žvilgterētu į kaimą nuo artimo kalnelio. Tuoju jis pamatytu didelį namą, ant dvėjų gyvenimų; gretim su juomi, toliaus traukiasi skunės, svirnas, arklinės ir kitos mažesnės ukės triobos. Bet vienos iš tų triobų yra pono, kitos-gi-kuningo. Viskas tai muryta, ar iš storų medžių pastatyta, pono-gi dvaras tai net bleke dengtas.

Bet kaip tiktai kaiman įvažiuosi, tuoju pamatysi, kad tai ne taip gražu, kaip isztolo iszrodė. Ulyczia ilga, purvo ant jos valink rietų, ukininkų-gi gricizios viena nuo kitos netoli, žiamutės, mažutės, iš plonų sienojėlių, lyg tam kartui suszlintos, pakrypę. Lange liai maži, kamina retai kur pamatyti. Dažnai gricizioje, kur žmonės gyvena, atsitinka ir karvė, ir parszeliai, kaip kada. Triobos menkos, nėra kur gyvulio padėti, prieg to dar žiemą, nekartą malkų nedatenka, tai su gyvuliu lyg szileziaus.

Gyveno sav. Klapiszkielis tam kaime nuo amžių, taip, kaip ir visi ukininkai gyvena. Baudžiovoms esant jie ponų jungą neszė, dėjavo labai, bet sakė sav: kaip baudžavų nebus, busime sav jau ant visados laimingais. — Isznyko baudžiaivos, o Klapiszkielis vis tebedėjavo; ir kasmet blogiaus buvo, kasmēt sunkiaus buvo sulaukti naujos duonos, kasmet mokesčius sunkiaus buvo apmokėti. Turtingų ukininku tai ir visiszkai ne-

buvo Klapiszkiuose. Keli, truputį skatiko turintieji, Amerikon išsikraustė laimės už marių jieszkotie, pasi-likę-gi kaip galėdami, gyveno, skolinosi pas poną, pas randauninką, pas kuningą (prabasczius už geras palukanas skolino). Ne vieno jau ir griczią ir žiamę pardavė, ir po svieta turėjo eiti kalėdotie.

O visi Klapiszkiečiai buvo žmonės darbsztus, prikilni, prie savo žiamės pripratę, ant susigėrimo ne greiti. Visoje apylenkėje tai niekas apie juos kitaip ir ne kalbėjo, kaip kad Klapiszkių vyrai geri — bet kas iš to, kad jiems visiszkai ne pasiseka.

Buvo tai apie velykas, nedėlioj. Saulė jau nebeaugsztai buvo, bet ore taip gražu ir szilta buvo, kad žmonėms nesinorėjo grįžti namon, ir jie stovėjo ir sznekucziavos ant ulyczios. Vieni kalbėjo apie tai, kad rugiai nieko sav sudygo, kiti vėl kad jomarkas ant szv. Stanislavo, ateina, tenai-gi moteris vėl apie szį tą pleszkėjo.

Prie vienai griczeliai stovėjo žmonių pulkelis ir kalbėjo apie mokeszczius. Mokeszczius reikėjo mokėti, bo su valdžia tai ne juokas, o czia nēr iš kur paimti. — Ką jus padarysite, Vincai, pasakė vienas iš jų senam, paslinkusiam jau nuo senumo, bet dar stipriam žmogui.

— Ar-gi asz žinau, — atsakė Vincas. Va ateina velykos, žydui reikia palukanas užmokėti, szinkoriui užkiszti, mokeszczius apmokėti, czebatus dėl vyresniojo anuko nupirki, griczelę taip pat jau reikia paspirti ir gerai reikia. Uždarbio nēr, tai ir iszkur paimti? O jus kaip padarysite, Jonai?

— Tai ir asz ne žinau, — atsakė Jonas, — kaip man mokeszczius apmokėti, kad dar pernykszczių visų neužmokėjau. O czia ir pati sirginėja ir vyresnioji mano duktė kas tai dejuoja, ir sunus mano labai nu- liudęs, nes niekur negali rasti uždarbio. Jaigu ne- susimylės ant mūsų vyresnybė, jeigu neiszgelbės kas manęs, tai jau, turbūt, ir visą mano gėrybę, griczia, ir žiamę iszparduos,

— O kam-gi jinai turi susimylėti, — tarė Pranyš, — ir susimylėjimo jokio nebus, ir pagelbos jokios nebus. Ot tiktai prisieina laukti ir žiūrėti, kas bus toliaus. Asz tai pamislįjau sav mokesčių nemokėsiu, tēgul sav daro, ką nori.

— O, ką jus kalbatę, atsakė Jonas, tēgul daro, ką nori, — tai-gi ateis ir be jokio pasigailėjimo isz parduos jusų gerybę ir eisite sav kalėdotie. Žinote, ką asz jums pasakysiu. Eime pas mūsų Bruzdos Jonuką; tēgul eina ryt isz anksto Kaunan, gal ten iszprasys, ir mums mokesčius atidės, nors iki apsidirbsime. Te pasako, kad dabar mokėti negalime.

Taip jiems besznkant, sztai atėjo ir pats Bruzdos Joniukas.

Buvo tai labai protus bernokas. Jo tėvas, senas Simonas Bruzda, buvo darbsztus ukininkas, o kad isz jaunų dienų sielius Nėmunu laidė, tai sziek-tiek skatiko susirinko ir nebuvo labai bėdnas. Joniukas mažu dar budams ir kaimo mokslinyczion eidams, labai gerai mokinosi, taip, kad mokytojas prikalbėjo senį Bruzdą atiduoti vaikina Kaunan mokytiesi. Liudna tai tėvui rodėsi iszsiusti sunų vienaturį isz namų, bet koks-gi tėvas nenorėtu, kad ju vaikui geriaus būtų. Tai-gi ir jis pasiklausė mokytojaus žodžių ir nuvežė sunų Kaunan.

Mieste Joniukas mokinosi gerai, nės gerą galvą turėjo; tai-gi neužilgio raszyti ir skaityti, kaip pats mokytojas, mokėjo, ir gražias knigutes skaitė apie tai kas ant svieto destis ir kaip pirma buvo. O geriausia buvo tai, kad nėkad ne užmirszdavo, kad jis ukininko sunum yr, ir kaip mokinosi, tai nemislijo apie tai, kad kuo greicziausia į ponus pavirsti, bet kad savo broliams, ukininkams, savo mokslu kuo greicziausia patarnauti.

Bet, kaip ir tyczia negalėjo mūsų Joniukas mokslo pabaigti. Užėjus koleraį numirė sykiu Joniuko tėvas ir motyna. Prisiėjo į kaimą grįžti gaspadorauti. Liudna buvo isz pradžios mūsų Joniukui, net apsiverkė. Tėvų jam buvo baisiai gaila, ir mokslo nesi-

norėjo mesti. „Bet nēr ko daryti, kaip prisieina“, pasakē jis pats sav, — tai-gi ir kaime dabar nevienam galēsiu jau padėti, ne viena pamokyti, ir su savais žmoniskai gyventi. O kas bus paskui, pažiūrėsime.

Ir sugrižo; émėsi už arklo ir pradėjo gaspadorauti. Su gaspadoryste jis sziaip-taip vertėsi, bet dažnai jam nedatekdave laiko prižiūrėti ją; nės kaip tik pamatē kaimiszkiai, koks tai isz Bruzdos berniokas, tai tuojuo visi ir pradėjo szauktiesi į jį. Ar kas norėjo praszymą koki parasyti, ar apskusti ką, tas stacziai ējo pas Joniuką. Joniukas-gi visiems padėda, nekad ne atsisakydavo, dažnai savo darbą pameš, rodą duodavo, raszydavo, gelbėdavo. Tai-gi ir patiko visiems ir nors dar jaunu buvo, visų buvo garbėje laikomas.

Pernai rudenį Joniukas apsivedē su Mare Sza-taiczia, kampininko duktere; vienok jis visiszkai neatsimainē ir, kaip pirma savo kaimynams padedavo taip ir dabar jų neužmirszdavo.

Toksai tai buvo Bruzdos Joniukas.

— Apie ką-gi taip sznekate, — paklausē Joniukas.

— O apie ką-gi mums sznekėti, kaip ne apie mokeszczius, pasakē senas Jonas. Ne galime mokėti ir gana. Reikētu Tamstos, Joniuk, papraszyti, kad Kaunan nukaktum. Gal, ten Tamstai ką pasakys, gal kaip atidēs ant rudenio bo dabar niekas isz mūsų ne turi kuom užmokėti, ar jau prisieis viską iszparduoti.

— Nuveiti tai asz galiu, atsakē Joniukas, — be ne jau-gi jus ne žinote, kad nieko isz mano vaikszzciojimo ne bus? Ar-gi Kaune iszgirs kada žmonių skundą, ar-gi mūsų gyvenimas jiems galvoj? Sėdi jie ten sav kanceliarijose, plunksnomis raszinėja ir kas mėnuo szimtus rublių ima. O kad mums paskutine karvę už mokeszczius parduos, tai ar jiems galvoj? Kad tiktai jiems savo piningus gauti! Žmogus gyvena dėlto, kad mokētu, o kaip mokėti negali, tai teprapuola!

Tamstos teisybē, atsakē Jonas, bet ar nesusimylēs dabar? Pasakyti jiems kad pernai rugiai ne-

iszdygo, kad upē užplovė ir daug blogo mums padarė, kad jau daug reikėjo iszmokėti, tai gal ir dovanos dabar.

— Jaigu norite, asz nuveisiu, — atsakė Joniukas. Kas man! Tiktai pamatyste, kad teisybę jums sakiau. Nėkaip mes nuo jų neatsikratysime, blogai mums dabar, paskui dar blogiaus bus.

— Taip, taip, Pranyš pridėjo.

— Ir blogiausiu tai, taliaus Joniukas kalbėjo, — kad niekas mums ne sako, kaip padaryti, kad kiek kartų mes apie tai mislyjome, nieko neiszmislyjome. Dirbame per visą dieną, kaip tie jaučiai, gyvename blogiaus už mūsų kiaules, o uždirbti nieko neuždirbame. Gričios mūsų griuva, purvinos, gyvenimas mūsų sunkus liudnas, vaikai mūsų nemokyti, nuo mažų dienų turi pasipažinti su vargu. Mes patys taip pat tamsūs, badą kencziame. Kas tiktai nori, ar tai ponas ar jo tarnas, ar akamonas, ar apicierius, ar kareivis, visi mus, kaip galėdami, niekina, spaudžia, kaip įmano, nės su žmogumi jie viską gali daryti, žmogus viską turi nukentėti. O, kada-gi mums geriaus bus! Kas-gi mums parodys, kaip padaryti, kad jau toks gyvenimas pasibaigtų. — Sakė mums: „leiskite vaikus į mokslinyczas; mokės raszyti ir skaityti, bus geriau“. Nu, kas-gi? Ar geriaus-gi tiems, kurie mokinosi skaityti ir raszyti? Ne! Paskui kuningai ir ponai draudė mus nuo gėrimo, ragino, kad daugiau dirbtumėme. O kas isz to? Paklausiu asz jusų, ar geriate jus?

Czia pasirodė, kad vieni burnon arielkos nejėma, kiti visiszkai mažai geria.

— O tai-gi, nei jus, nei asz ne geriame, o ar daug mums isz to prisidėjo? Kaip buvome neturteliais tebeesame, ir nežinome, ką jau ir daryti.

Ir ilgai dar Joniukas taip kalbėjo saulė jau seniai buvo nusileidusi visi kiti atsigulė, tiktai mūsų pulkelis dar tabestovėjo, kalbėdams apie mokėsczius, vargus, menką padėjimą ir dar menkesnę ateitę.

II

Kelioms dienoms praėjus, Joniukas išžėjo į Kauną, kaip buvo prižadėjęs. Bet ten atsitiko taip, kaip jis kalbėjo. Vienoj kancelarijoje pasakė jam, kad jis ne į savo darbą nosį kiswa, kitoje, kad reikia eiti į trečią kancelariją, iš ten sugražino į pirmą, iš kur jau į ketvirtą nusiuntė. Čia pasakė, kad rytoj ateitu. Ne buvo ko daryti, ir Joniukas turėjo Kaune pernaktuoti. Ant rytojaus ateina kancelarijon, o čia jam ir sako:

— Nieko nebus iš jūsų praszyms; valdžia negali daleisti, kad žmonės krautu piningus o mokesčių ne, mokētu.

— Tai mes-gi duonos pristigome, — atsakė Bruzda, — nežinome, kaip rugpjūtės sulaukti, o kur jau mums piningus krauti!

— Labai tai man galvoj, atsakė kancelarijos virszininkas. Pasakyta jums mokėti, tai ir mokėkite! Darykite kaip sav norite, išparduokite viską, bet mokėkite! O kaip mokėti nenorėsite, tai valdžia žinos, kaip savo atsijimti. O jus su savo praszymais čia daugiau neliskite, nės iszto nieko nebus.

Išžėjo Joniukas. Jis iš pradžios žinojo, kad jam tokį atsakymą duos, ir kad čia nēr ko ilgiaus laukti. Tai-gi nusipirkęs, ko jam reikėjo, jis jau grįžo namon, bet atsiminė, kad dar reikia užėiti į vieną karcziamą, kur žydelis turėjo parduoti palaikius pavalikus.

Karcziamoje, Joniukui įėjus, žmonių nedaug buvo; tiktai kampe prie stalelio sėdėjo trys vyrai ir gerdami alų, sznekėjo. Bekalbant Joniukui su žydu apie pavalikus, įeina į karcziamą žandaras. Atsisėdo prie stalo, liepė paduoti sav alaus, užsidegė cigarą ir, budams jau gerai išzutęs, tuojau užkliudė žmones.

— Ei, jus, čamai, chamų giminę, ką jus ten sznibždate tarp savęs, — suriko jis.

Žmonės nieko neatsakė, tiktai žvilgterėjo viens į kitą nės nežinojo, ko nuo jų nori žandaras.

— Ką-gi tylite, chamai, toliau rėkavo žandaras. Ar nenorite, kad asz proto pamokycziaus kumszczia? Atsakykite man tuojau bjaurybės!

Vyrai nieko jam neatsakė, tiktai klausėsi. Klausėsi ir Joniukas bet ant galo jam kantrumo pritruko, priėjo prie žandaro, paėmė už krutu ir suriko.

— O ar žinai tu, kvailiau, kad jai ne szitie chamai, tai tu badu dvėstum ir tavo ponai, kurie czia tavę atsiunti. Tai-gi ne iszjuokti juos tav reikia, bet rankas buczuoti ir dėkavoti užtatai, kad mes tokie geri ir duodame tav dykavoti, gerti, valgyti ir po miestus valkiotis. Kaip be matant, iszsikraustyk tu man isz czia.

Ir ne paspėjo dar žandaras nei žodžio atsakyti, paėmė jį musų Joniukas už sprando ir iszstumė pro duris laukan.

Karcziamoj pasidarė tylu, tartum, visi iszmirė. Bet tuoj žydas iszlėki perpraszyti pono žandaro, Joniukas-gi, atsisveikinęs su žmonėmis, užsidėjo kėpurę ir žengė sav namon.

III.

Sugrižęs namon, Joniukas pasakė savo kaimynams, kad nieko gero Kaune nepadarė; paskuj parėjęs į savo griczią, pasisveikino su savo paczia ir, atsisėdęs už stalij, taip su jaja kalbėjo:

— Ar žinai, Marut, ką žmonės kalba ant rinkos, karcziamos ir visur? Sugavo neseniai Kaune keliatą tokių žmonių, kokių dar pas mus ir matyt nematė; socijalistais, regis juos vadina. Pasodino juos kalinėn ir sudys juos, tiktai laukia pakol visų nesugaus.

— O už ką-gi juos sudys, paklausė Marė.

— O apie tai visaip kalba, atsakė Joniukas. Turbut, priesz karalių, ėjo, sakė, esą kad ne turi buti nei turtingų, nei neturtėlių, nei ponų, nei karalių, visi-gi turi buti lygus.

— Nu, tai ir kas, ar tai jie blogai kalbėjo, szitie socijalistai? paklausė Marė.

— Matyt, blogai dėl policijos, kad juos suėmė, atsakė Joniukas. Ir sudys juos sunkiai.

Tiktai norečiau asz labai žinoti, ar teisingai apie juos kalba žmonės. Skaicziaus asz Kauno kuningų litaniją apie szitus socijalistus, kad tai kokie baisus žmonės, bet ar tai galima tikėti viskam, ką kuningai zaunija. Ar žinai ką, Marut, — toliaus kalbėjo Joniukas, — gal ir man atsieis ne užilgio pasimatyti su socijalistais.

— Kaip tai? O tavę už ką turētu kalinėn pasodinti, ar tu kam blogą padariai? — paklause Marė.

— Mat, vienam žandarui nelabai įtikau. — Czia Joniukas apsakė, kas karcziamoje atsitiko. Tiktai Marė nesitikėję, kad kas isz to butu, nės mislijo, kad žandaras nutylės, nenorėdamas prisipažinti, kad jį pro duris kas iszmetė. Bet neilgai, jai kaip pamatysime, prisiėjo savę raminti tokiomis mislymis.

VI.

Ant rytojaus nepaspėjo dar Marė ir pusryčių iszvirti, kaip grįczios durys atsivėri: atėjo du žandarai sujimti Joniuką. Iszsigabeno jį Kaunan ir ten pasodino kalinėj.

Grįczioj, kur Joniuką uždarė, buvo sziukszlių daugybė, troszku, tamsu taip, kad Joniukas isz pradžios nieko nemati. Paskui jau, geriaus prisižiurėjęs, pamatė jis, kad grįczioje buvo ir seni ir jauni, apsudyti jau už visokius nusidėjimus, ar dar laukientieje sudo, — ir daugumas isz jųjų miegojo. Tiktai vienam kampe grįczios sėdėjo berniokas, toks dar jaunas, kad ant pažiūros neduotum daugiaus 18 metų. Jis buvo prastai apsilvilkęs ir labai iszblyszkes; matyt, kad czia sėdėti buvo nekuo geriausia. Aplink jį sėdėjo keliatas senėsnų vyrų. Jaunasis kalbėjo, vyresniejie-gi, matyti, atsideję klausesi.

— Turbut, szitas ir yr socijalistas, apie kurius taip daug kalbėjo pamislijo sav Joniukas ir stacziai nuvėjo į tą kampa, kur visi kruvoje sėdėjo ir kalbėjo. Jaunasis tuoju nustojo kalbėjęs.

— Sveiks-gyvs, pasakē jis Joniukui, naujai atējes! O už ką-gi jus czia atvedē?

— Ar-gi asz žinau, žandaras sako, kad ant kara-
liaus niekus pludau — o asz tiktai truputį pamokinau
vieną žandara, kaip reikia su žmonėmis apsieiti.

— Kad taip, duokite man savo ranką, atsakē jis,
nēs apie manę taip pat žandarai kalba, o asz norėjau
tiktai pamokyti žmones, kad nesiduotu savę nuskriausti
nei žandarams, nei ponams, nei kara'liui.

— Tai Tamsta esi socialistas, apie kuriuos dabar
tik kalba? paklausē Joniukas.

— Spėjote, socialistas esu, atsakē jaunasai.

— Ir pasakykite man, ar tai teisybē, toliaus Jo-
niukas klausinėjo, ką jus kalbate, kad tai netur buti
ant svieto nei turtingų, nei neturtėlių, nei ponų, nei
tarnų, nei karalių, nei žandarų. Girdejau asz apie
tai, bet labai mažai. Žinote, tur but, apie tai, tai-gi
pasakysite ir man.

Jaunikaitis nusiszipsojo ir atsakē: skubinatēs, matyt,
apie viską dasižinoti. Bet nēr ko jums skubintis.
Pasėdėsite jus czia dar ilgai; pakol iszleis, dar nevieną
kartą apie tai pasikalbėsime, kaip dabar kalbame. O
kaip Tamsta vadinies?

— Bruzdos Jonu visados vadino manę. O jus
kaip?

— Asz Alksnio Kazys. Pasakykite-gi man dabar
szi-tą apie savo žandara.

Czia Joniukas pradėjo apsakinėti. Ir taip jo visi
klausėsi, kad netiktai apie žandara jis apsakē, bet ir
apie savę, ir apie savo tėva, apie Klapiszkius, vargus,
kurį visi Klapiszkenai prispausti, ir apie paczią, namie
pasilikusiąją. Pats Joniukas ne žinojo, isz kur tai
tiek kalbos ir veriasi, nēs prie svetimu daug nekalbė-
davo. Ir taip ilgai jis kalbėjo, o Kazys ir kiti jo
klausėsi, kad net vėlu pasidarē ir laikas jau buvo
eiti gulti. —

V.

Ant rytojaus, daugumas isz sėdžiancziųjų kalinėj isz anksto iszėjo ant darbo. Pasiliko tiktai Kazys, Joniukas ir dar trys, kurie laukė sudo.

— Gerai miegojai, — paklausė Joniuko Kazys.

— Kur man buvo gerai miegoti, kad už durių taip sunkų, kad vargas bėdos ir nelaisvės spaudžia žmones, — atsakė Joniukas.

— Teisybę kalbi, atsakė Kazys, nors buvo czia pas mus ir tokie žmonės, kurie man sakė: ir sunku czia, ir liudnu, ir nelaisvė, bet kad galima butu prabuti czia iki rudeniui, tai linksmai pasiliktumėme. Bent duonos czia mums duoda.

— Taip, taip, atsidusęs pasakė Bruzda, kaip žmogus alkanas, kaip nēr kō valgyti, tai kas jam isz laisvės? Kaip ne turi kō valgyti, tai ir gėdos žmogus neturi ir visų paniekinamas. Oi; badas, badas, gerai jį pažysta mūsų žmonės, ir matyt, niekad nuo jo jau nebeatsikratys.

— Kaip tai, perkirto jo žodžius Kazys, tu toks jaunas budams, toks gražus, nuo tėvo ir pratėvių ukininkas, sakai, kad jums geriaus negali buti.

— Gink Dieve nuo to, ne tą asz norėjau pasakyti, — atsakė Bruzda. Žinau, kad taip ne turi buti. Žinau, kad kaip dabar yr, tai negerai. Tai bet koks vaikas, bet koks ukininkas žino, kad mes dirbame dėl visų ir visą savo amžių badą kencziame. Tai-gi žinome, kad ponai, nieko neveikdami, gyvena sav, kaip karaliai, ir vieno tiktai, gal gegužės pieno jiems netenka. Žinome mes, kad taip yr. Dejavome jau nekartą, laužėme savo galvas, kaip savo vargus nuo savęs atszalinti, bet niekad nieko negalėjome padaryti, ir niekas mums nepadėjo. Ot, kalba, kad jus, socijalistai, žinote, ką daryti tokiam padėjime. — Jaigu taip' tai pasakykite mums apie tai.

— Mielas mano Joniuk, isz tikros szirdies apsakysiu tav tai, ką mes, socijalistai apie tai žinome, o

pamatysi, ar gerai kalbame. Gal, isztikro galėsi szi-tą gero nuo manęs iszgirsti.

Ir pradėjo Kazys pasakoti daug ir placziai apie tai, ką kalba ir ko nori socialistai.

— Kad gydyti žmones nuo vargų, pirmuciausia reikia dasižinot, isz kur vargai atsiranda. O tai-gi, ilgai žmonės to ne žinojo. Ir dabar, jeigu paklausi pas vieną, antrą, trecią žmogų, isz kur žmonių vargai atsirado, tai vienas taip sakys, kitas kitaip. Vienas sakys, kad viskas butu gerai, jai ne baisus mokėscziai. Mokėscziai atema paskutinį duonos kasnį. Kad ne mokėscziai, nereikėtu daugumo gėrybės isz-parduoti, o dar galima butu truputį skatiko susidėti; o neužderėjus javams lėdams iszmuszus vandeniui užpludus, nereikėtu mums kalėdoti, ne mirtumėme badu taip kaip dabar prisieina.

Ar-gi tai ne teisybė? užklausė vienas isz Kazio klausytojų.

— Žinoma, kad mokėscziai, atsakė Kazys, dideli, sunkus ir daug vargo žmonėms doro, bet tai dar ne didžiausis vargas klausykite tiktai toliaus.

Kiti, užklausti, sako kad vargai nuo žydų paeina, Jie tai paskutinį kraujo laszą isz mūsų iszcziaulpia, jų rankose mes esame, jie visą mūsų gėrybę suima. Be žydų viskas pas mus kitaip butu. Visi vargai paeina nuo žydų.

Trecias pasakys: ne taip mokėscziai, ne taip žydai mus spaudžia, kaip kareiviai. Kasmēt atiduodame mes karaliui, nēr žinios dėlko, geriausius, stipriausius berniokus; kurie galėtu namie dirbti ir savo seniams padėti — o jie ten nieko ne veikia, tiktai valgo, geria, ant arkliukų jodinėja ir visokiais niekais užsiima; kad pristatyti visus kareivius prie darbo, tai ir bado ir tokio vargo nebutu.

Ketvirtas vėl sakys: blogiausi ir sunkiausi vargai isz to atsiranda, kad žmonės tamsus, kad nieko nemoka, nemoka nei skaityti, nei raszyti, kad nežino, kur kaip yr. Viskas butu kitaip, kad kožnas žmogus

raszyti ir skaityti mokētu. Žinotu jis, kaip apsiversti, ar kaime, ar mieste budamas, ir gyventu, kaip koks ponas. Jaigu tiktai kožnas žmogus mokētu raszyti ir skaityti, jaigu kožnam kaime butu mokslinyczia, visi vaikai mokyti galētu, tai nei tamsumo, nei vargu, nei bado ne butu.

Penktas vėl sakytu. Nei mokėscziai, nei kareiviai, nei žydai, bet viena tiktai girtuoklystė ēda; Jeigu žmonės negertu, viskas butu kitaip. Arielka protą atėmą, arielka paskutinį skatyką ištraukia, arielka visokių paleistuvyseczių mokina, jinai-gi ir smertį vadina. Jaigu galima butu padaryti taip, kad arielka visiszkai isznyktu, ar kad visi žmonės gerti nustotu, tai ir vargai atsitrauktu nuo mūsų griczių, ir butume mes laimingi.

Pažinojau asz, — toliau Kazys kalbėjo, — namie budams, vieną seną žmogų, kursai sakė, kad vargai nuo kuningų eina, nes jie netiktai, kaip ponai, gyvena ir nieko ne veikia, bet dar paskutinį skatiką išz mūsų ištraukia už kriksztus, szliubus ir pakasynas.

Tai pasakykite-gi dabar, kas teisingai sako, ar tas, kurs sako, kad vargas išzdygsta išz mokėsczių, ar tas kur sako kad nuo žydų paeina, ar nuo kareivių, ar nuo tamsumo, ar nuo girtuoklystės, ar nuo kuningų? Kaip misliji tu Jonai?

— Sunku, man užduodate klausymą. Kožnas po truputį teisingai kalba. Teisybė tai, kad nei mokescziams, nei kareiviams, nei girtuoklystiai, nei tamsumui, nei kuningams ne esant, kur kas butu geriaus ant svieto gyventi. Bet išz kur kuo daugiausia vargu veriasi, to tai ne žinau, ir jus tai, tur but, geriausia žinote.

— Tai-gi va kaip yr, mano mielas Jonai!

Blogai, kad mokescziai dideli, kad berniukus mūsų i kareivius ima, kad žmonės arielką geria, tamsus, blogai, kad kuningai plėszia, o žydai apgaudinėja. Vis tai teisybė, bet didžiausi vargai, žinote, išz kur atsiranda? — Kuo didžiausi vargai išz to prasideda,

kad žmonės per mažai turi žiamės, per mažai miszko ir ganyklų.

— Tai teisybė, suriko Joniukas ir kiti Kažio klausytojai, tikra teisybė!

— Taip, atkartojo Kazys, žiamės per mažai žmonės turi, miszko per mažai, ganyklų per mažai. Jog žmonės mažai žiamės turi, tai dėl paveikslo galiu nurodyti ant Kauno rėdybos. Su skaityta, kad joje isz 368 tukstanczių vyrų, 98 tukstancziai visiszkaiz žiamės neturi, daržininkų ir kampininkų yr 24 tukstancziai, randavojanczių žiamę 10,500 ir turinczių ne daugiau, kaip trys desetinas yr 35 tukstancziai — taip, kad neturinczių ir reikalaujanczių žiamės visiszkaiz 168 tukstancziai, t. y. ko ne puse*).

O su pievomis ganyklomis, kas darosi, — toliaus Kazys kalbėjo. Žmonės ganyklų ne turi. Dažnai visas kaimas turi kokias kelias desetinas ganyklų. O kas isz gaspadorystės be ganyklų? Kuomi gyvulius maitinsi, ganyklos ne turėdams? O kaip gyvulių nēr, tai nei mėszo nēr, nei gaspadorystės nēr. Ar ne taip-gi?

— Žinoma, kad taip, atsakė Kazio klausytojai.

— Su miszku dar blogiaus, — toliaus traukė Kazys. Ar griczių reikia statyti, ar palaikę paspirti, ar tai malkų reikia — dėl viso ko reikalingas miszkas o jo tai ir nēr: visi miszkaiz ponų valdžios. Kiek tai gaspadorysczių ir kaimų, nei kiek ne turinczių miszko, kuriems mažiausiz žagarą prisieina pirkti? O kad žiamės gana butu, tai ir javų svirne gana butu ir gyvulių stonėj, ir griczioje viso ko butu, atsirastu isz ko ir mokeszczius užmokėti. Jaigu žiamės gana butu, tai ne reikētu, pas žyda skolinti, ir paskutinės karvės parduoti dėl apmokėjimo procentų.

Jaigu gana žiamės, miszko ir ganyklų butų, tai

*) Žiurėk: Kalendorių Kauno rėdybos už 1881 m. Per paskutinius metus mūsų žmonių padėjimas kur kas menkesnių tapo ir dabar galima tvirtinti, jog prie neturinczių ir reikalaujanczių žiamės priguli gera pusė.

turētu žmonės iš ko ir mosklinęciją pastatyti, ir jos kožname kaime butu, ir vaikai mokytusi, ko jiems reikia, ir užaugtu jie, kaip žmonėms priguli. Kad žiamės gana butu, tai žmonėms nereiktu karciamose girdyti nei vargų, nei proto; grįčios ne butu tokios purvinos, butu gražesnės ir jų langai szviesesni; ir kožnas velik su savo kaimynais pasiszněkucziuotu, nei kaip naikinti ir skatiką ir sveikatą, po karciamas besivalkiojant. Jai gana butu žiamės pas visus žmones, tai visi turtingesni butu, nesiduotu savęs paniekinti, kaip juos dabar visi niekina, neduotu savo vaikų į kareivius uždėtu patys sav mokesčius, kiek reikėtu; apsieitu gražiai be svetimos valdžios ir mislytu apie tai, ko jiems reikia.

Nu, ar žinai-gi dabar, Jonai, ką socijalistai kalba?

— Žinau jau, žinau, — atsakė Joniukas.

— Kalba jie taip, toliaus kalbėjo Kazys, — jog kuo didžiausi vargai išz to atsiranda, kad žmonės turi per mažai žiamės, ganyklų per mažai miszko per mažai. O idant vargo ne butu, reikia taip padaryti, kad visi žmonės turētu daugiau žiamės, daugiau ganyklų, daugiau miszkų . . . Kaip-gi dabar mislijate, ar gerai socijalistai kalba?

— Kalba kuo geriausiai, atsakė Joniukas, — bet va ko asz paklausiu: ar visi socijalistai taip kalba?

— Visi, atsakė Kazys, kodėl-gi taip klausi?

— Miela man girdėti, jog socijalistai atvirai kalba tai, apie ką mes, žmonės tarp savęs tiktai sznibždame. Mes bijojome atvirai sznekėti, kad mums miszko ir ganyklų reikia, nės visi mums kalbėjo, jog tai griekas — taip kalbėti.

— Kodėl-gi griekas, — užklausė Kazys.

— Labai asz žinau, — atsakė Joniukas, — sako kad griekas. Kalbėjo mums apie tai musu prabaszčius, bet jam ne labai mes tykime, žinodami, koks tai pauksztelis, kaip jis prie mūsų mergaiczių limpa, kaip nuo visų žmonių, kaip tik iszmanydamas, plėsžia. Kuningas tai dar nieko, o yr ne toli Klapiszzių vienas

ponas, — Viszniauckas jo pravardē, — kurs giriasi, gerai apsieinas su žmonėmis. Jis, kalba, noris pastatyti net kas-žin-kokią ten karcziamą dėl žmonių, kurioj visiszkai arielkos ne bus. Kaip su žmonėmis kalba, tai nors į roną dėk. Bet prisiėjus bernus samdyti o tai jis ne kvailas! — plėsžia geriau už koki nori žyda, po auksiną — dvideszimt kapeikų moka ant dienos darbymetės laike. Pons Viszniauckas žmonėms, kas ten nuveina pas jį vis sako: oi ne gerkite ir dirbkite — dirbkite, tai taip rinkdami po skatiką, didelius piningus susirinksite. Tiktai apie miszkus, apie ganyklas, tai ir mislyti ne mislykite, nės isz kur juos imsite, kad jie visi svetimi, ar tai ponų, ar kuningų ar karaliaus, — ir visiszkai jums ne priguli.

Ot, kalba taip p. Viszniauckas, ir jam kalbant taip, nežinai, ką jam atsakyti ir tyli. Oasakyk man, Tamsta, ar žino socijalistai, kaip ant to atsakyti.

— Žinoma, kad žino, — atsakē Kazys. Klau-
sykite, tiktai gerai, kaip kalbėsiu.

— Pastaczius jums sav grįdziutą, niekas ne sakys, buk jinai svetima, o ne Tamstos: ar ne teisybē gi?

— Žinoma, kad tai, — atsakē Joniukas.

— Kodėl-gi taip? kalbėjo Kazys. O tai todėl, kad jus patys sav atsivežėte sienojus, patys juos pjo-
vėte, patys statėte, — dėlto, kad daug prakaitavote apie szitą grįdziutę. Gerai! Dabar painkime, kad vežate parduoti versziuką ir sakote, kad jis jusų. O kodėl taip sakotē? O sakote taip užtatai, kad ilgai jums reikėjo prižiurēt karvę, szerti ir girdyti ją, ganyti ją. Dabar tēgul jusų moteris nesza drobę parduoti. Jinai, žinomą dykai ne atiduos už tatai, kad jai reikėjo ir linus rauti, ir juos mirkyti, paskui džiovinti, verpti, baltyti ir vis tai reikėjo daugelio darbo ir laiko, užtat tai moteriszkē ir sakys, kad drobē jos, jai priguli.

Kaip apie grįdziutę, versziuką, drobę, tai ir apie bet ką mes sakome: „mano, man priguli“ dėlto, kad mes ar juos padarėme, ar daug darbo ant jų padėjome.

Grįčia-musų, verszis-musų, drobė-musų, nės jie atsi-rado isz musų darbo.

Tas pats bus ir su rubu, kriauczio pasiutu. Rubas kriauczio, nės jis tą rubą pasiuvo; czebatai, — szausziu pasiuti ir priguli szaucziui, nės dėl pasiuvimo czebatų reikėjo dirbti. Ar supranti Tamsta, ką asz kalbu?

— Suprantu, suprantu, — atsakė Joniukas.

— Klausykite-gi dabar toliaus, atsakė Kazys. Jaigu kas dabar norėtu paimti dykai nuo Tamstos ar tai grįčia, ar versiuką, ar-gi drobę, ar ataduotum-gi dykai?

— Žinoma, kad ne, — atsakė Joniukas. Asz pasakycziau stacziau grįčia, asz pats, drobę audė mano pati, tai ir dykai nei grįzios, nei drobės atiduoti nė galiu.

— Taip toliaus traukė Kazys. Bet daug yra daigtų, labai mums reikalingų, o juos mes dykai gauname. Paimkime upės vandenį: nors jis mums reikalingas, vienok už jį, imdami, nieko nemokame, ir niekas ne gali pasakyt, kad tai vanduo jo — toks vanduo niekieno. Kaip upės vanduo niekieno, taip pat ir grybai miszke niekieno, nės niekam nereikėjo prakaitauti, kad jie iszaugu. Tas pats ir su vėju, maluno sparnus sukancziu, tas pats ir su oru, kuriuom mes kvėpuojame. O dabar paklausiu asz Tamstos apie miszkus?

— Miskai, miskai, atsakė Joniukas, tai ir miszkus augindamas niekas nieko nedaro.

— Nu, mat, — kalbėjo Kazys, — patys sakote, kad niekas nieko ne daro. Augo jie nuo amžių ant tos paczios vietos. Jaigu taip, tai ar gali-gi dabar pasakyti kas, kad miszkas jo, ar pono, ar tai kieno?

— Ne, ne gali pasakyti, atsakė Joniukas.

— Tai-gi nėra jis nei pono, nei Tamstos, Joniuk, bet visų dėlto, kad nei ponas, nei Tamsta nieko nedarėte, miszkui augant, ir priguli tas miszkas kaimui, žmonėms aplink gyvenantiems. Užtat-gi dabar, jeigu visi Klapiszkėnai atsiimtu nuo pono miszką, tai nieko

svetimo jie ne prisivartintu, visiszkai jie nesusigrieszytu, nieko neteisingai nenuskriaustu, o padarytu tiktai taip, kaip priguli.

— Gerai kalbate, atsakē Joniukas, apie miszkus asz visiszkai suprantu. Bet su žiame, su laukais — tai jau kitoniszka kalba, nēs ant laukų daug darbo žmonēs padėjo.

— Taip, daug darbo padėjo, atsakē Kazys, — tiktai paklausiu asz, kas dirba? Ar ne ponas bent?

— Kur ten ponui žiamę iszdirbti! Pas mus, Klapiszkių pono tai ir ne matyt per visus metus, kas-žin-kur už rubežiaus sēdi ir iszleidžia piningus, isz dvaro siuncziamus, — atsakē Joniukas.

— Nu, tai kas-gi dirba? — klausinėjo Kazys.

— Kas? Žinoma žmonēs, atsakē Joniukas, bernai, mergos ir kaimiszkieiai, kaip darbo namie pri-truksta.

— Nu, jaigu taip, jaigu žmonēs žiamę iszdirba, aria, sēja, pjiauna, suveža ir iszkulia, tai ir žiamē turi žmonēms prigulėti, ir javai, ant jos pasėti, yra žmonių, nēs dirbo jie, o ne kas kitas. Už ta tai nēr grieko atimti miszkus ir atiduoti juos visiems; bet griekas bus, kad miszkai vienam priguli, o žmonių tukstancziai szala ir stimpa, griekas, kad ponas tukstanczius baczų javų svirnuosna supila ir toli kur iszparduoda tuomi tarpu, kaip gretim su juomi kaime žmonēs nuo bado iszpunta. Va szitas tai griekas, griekas didelis, baisus, ir mes norime, kad tokių griekų daugiaus ne butu ant svieto. Mes norime, kad kožnas turētu tiek, kiek jam reikia, nei mažiau, nei daugiau, ir ne norime, kad vienas gyventų, visą savo amžių gerdamas ir linksmindamas, o tukstancziai kitų nematytu daugiaus nieko, kaip tiktai paniekinimą, vargą ir badą.

VI.

Pasakykite man, Kazys, pradėjo Joniukas, kaip tai bus, nēs ne viską asz suprantu. Socijalistai nori,

kad žiamė, ganyklos ir miszkai butu visų, visiems žmonėms prigulėtu; kaip-gi tai gali būti?

— Kaip tai bus, tuojau pasakysiu, atsakė Kazys. Apie ganyklas, man nēr ko ir kalbėti, nės ir dabar gano galvijus visi kruvoj. Miszkai-gi visiems prigulės, visi juos prižiūrės, kad kas miszkų ne gadintu, o kad kam prieis miszko ar tai dėl triobos, ar dėl malkų, tai ir pasikirs tiek, kiek jam reiks, nei daugiau, nei mažiau.

Su žiame-gi bus maž-daug taip, kaip mūsų kaime daro su pieva. Reikia žinoti, kad mūsų kaimas turi gana didelę pievą, neiszsidalijęs. Ir va, atėjus szienapjautiai, visi kaimiszkiei susirenka, pjauna, džiovina; ir pasidaliję po tiek, kiek kam iszpuola, vežasi namon. Taip tai ir žiamę visi kruvoj ars visi sės, pjaus ir kuls visi kruvoj. Javus vész į klojimus, isz kurių kožnas, prisiėjus, ims tiek, kiek jam reiks.

— O jaigu kas nepanorės dirbti? paklausė Joniukas.

— Nenorinczių dirbti ne priims į kaimą, nės ne tinginiai, o darbininkai kaimui reikalingi. Ir pasakysiu Tamstai, kad visiems kruvoj dirbant ant savo žiamės, darbas visiszkiei kitaip eis, nei dabar; nės dabar, dirbant ant pono žiamės tai nors tu akis iszvertęs dirbk, alga toji pati pasiliks, o jaigu ant savo sklypelio žiamės dirbi, tai vis tiek naudos mažai. Tada-gi ir darbas sparcziai eis ir isz darbo ne tokia nauda bus, kaip dabar. Ne vienas kaimas ir maszinas sav nusipirks, kad ne sunku butu dirbti; prisipirks, sakau, visokių maszinių, apie kurias dabar žmogus nei nūšlyti nemislyk, taip jos brangios. Bet kęsti ne reiks, nės javų bus, kiek tiktai reikia. Mažai dar to. Kožnas kaimas galės pasistatyti mokslinycią, kur vaikai mokysis. Ir keliai bus ne tokie kaip dabar; ne reiks mūsų arkliams, klimpti, nės visur bus pliantas. Kaimo triobos ne bus suirė, bet gražios, murytos; žmonės ir valgys ir apsiliks, kaip žmogui priguli, gyvens sav ramiai, nei pono jokio, nei tokio

vargo ne žinodomi. Ir dėl viso ko išz teks, nės ir žiamės bus daug ir javų bus daug.

— Oi, kaip-gi tai gerai bus, pasakė Joniukas. Tiktai ar bus kada taip?

— Bus mano Joniuk, taip, bus, — atsakė Kazys. Ir asz išz pradžios tam ne tikėjau. Bet dabar, ir knigose apie tai radės ir nuo gerų žmonių prisiklausinėjęs, tikiu, kad taip bus.

VII.

Viena kartą, besznekant apie szį-tą, — Bruzda užklausė Kazio:

— Sako Tamsta, jog reikia, kad žiamė butu visu, kad ganyklos ir miszkai — visiems prigulėtu. Geras tai daigtas ir tokio išz tikro vargo ne butu ant svieto, jaigu taip butu. Pasakykite man tiktai, kas tiktai mums duos žiamės ir miszkus, ir ganyklas. Mislyjau asz apie tai, mislyjau, bet nieko neiszmislyjau.

— Gerai užklausėte, atsakė Kazys. Socijalistai taip pat ne vienkart apie tai mislyjo, ir asz tuoju pasakysiu jums, kaip galima bus padaryti.

Czia vienas išz kalinėje sėdžiancziųjų, Andrius, stalioriaus mokintinis, atsiszaukė;

— Pasakyk man Tamsta, ar ne galėtu buti taip, kad ponai patys išz savo noro atiduotu atgal žmonėms žiamė ganyklas ir miszkus? Tai atmenu, man dar kaimė esant, kuningas dažnai sakinėdavo, kad ponai geriausi žmonių draugai, kad jie tiktai ir mislyja, kaip tai žmonių padėjimą pagerinti.

— Nu, ką jums kuningas kalbėjo, tai vis melas, atsakė Kazys. Tuoju matyt, kad Tamsta miesto gyventojas ir nieko nežinai, kas kaime destis. Ot nuvėjęs į kaimą pasiklausk kokio nors kaimiszchio, kokie tai draugai-ponai. Ponas ne gali buti žmonių draugu, ponas negali išz tikrųjų norėti, kad žmonėms geriaus butu, kad jie turtingesni butu, turētu viską ko jiems reikia.

— Kodėl-gi taip, paklausė Andrius.

— Todēl, atsakē Kazys, kad ponams reikia idant žmonēs neturtēliais butu. Jaigu žmonēs butu turtingi, jaigu žiamēs gana butu, tai niekas nenorētu pas poną ant uždarbio eiti, niekas nenorētu bernu pas poną pasilikti. Ką-gi tada ponas veiktu su savo žiame ir su savo pinigais? Ar galētu jis pats iszarti savo laukus, ar mokētu pats juos apsėti, pats nupjauti? Na, nemokētu ir ne galētu, kalbėjo toliaus Kazys. Jam reikalingi darbininkai, pigiai darbą dirbantieji. Užtat, kuomi žmonēs neturtingesni, kuomi daugiau žmonių be žiamės, tuomi daugiau bernu atsiranda, — tuomi darbas pigesnis, ir ponui mažiaus reikia mokėti dėl darbininkų. Matote, kaip yra. Užtat, ponai negali isz tikrųjų norėti, kad žmonėms geriaus butu? Ir niekad jie ne ataduos žmonėms nei žiamės, nei ganyklų, nei miszkų. Ir kam jie turētu atiduoti? Ar ne turi jie viso, ko jiems tiktai reikia? Ar valgo ir geria ne taip, kaip užsimano? Ar-gi vargsta jie taip, kaip žmonės? Ar ne veikia-gi jie, ką tiktai nori, ar ne nuskriaudžia-gi žmonių, kaip, tik užsigeidžia? Ar moka-gi jie tokius sunkius mokesčius, kaip žmonės? Ar taip-gi jų vaikus daužo ir kamuoja kareiviuose, kaip žmonių?

Ne, mano mieli broliai, viskas ne taip yra. Ponams gerai taip, kaip dabar yr. Jie ne nori ir ne gali isz tikrųjų norėti, kad žmonių padėjimas gerin eitu, nės tada jų ponystė pasibaigtų, jiems tada prisieitu už darbo imtis ir sunkiai dirbti, ne taip, kaip dabar. Dabar ir sudai ir valdžios visos ponų rankose, ir žmogus ponų suduose teisybės neatranda, ir nuskraustas nuskriaustu pasilieka.

— Kas to nežino, atsiliepė czi Joliukas, — kad suduose vis po pono pusiai teisybės tsilieka, nės varnas varnui akies ne iszkapos.

Taigi sakau, kad nuo ponų nėra ko laukti, — toliaus kalbėjo Kazys. Isz žmonių vargo gyventi, žmones spausti ir skriausti, tai jie moka, bet kad atiduotu žmonėms, kas tiems, priguli, to niekados ne bus.

Kaip baudžiovoms dar esant, jie nebuvo mūsų draugais, taip ir dabar jie tebėr mūsų priešais, tiktai, ne kancziu, bet badu mus varo prie darbo ant jų naudos.

— Ot, gerai mums Tamsta pasakiai, atsiliepė vienas senas žmogus, kurs jau seniai prisiklausinėjo, Kaziui be kalbant. Iš ponų tai matyt, kad nieko ne bus, bet kuningai tai kas kitas. Kuningai tai iš tikro gali mums padėti: jie visad po mus pusiai eina.

— Kuningai? — atsakė Kazys. Ar-gi kuningai ne tie patys ponai, ar ne su ponais-gi jie eina? Ar ne jie-gi jums be perstojės kala, kad tylomis reikia vargo jungą tempti, kad reikia ponų klausyti, kad žmonės ir ponai tai vis tiek. Ar-gi kuningai ne gyvena iš žmonių darbo, ar jie neplėsžia mus ir už krikštą, ir už szliubą, ir už miszias?

— Teisybė tai, teisybė tarė czia Joniukas. Žinau, asz gerai kuningus. Klapiszkiuose mūsų prabaszczius pats turi gerai žiamės. Tėgul kas pasako jam kad ataduotu tą žiamę kaimui; ar milyjate ataduos? O-o, ne toks kvailius! O gretim su mumis tai prabaszczius ir karcziamą turi kuria žydui ant randos ataduoda. Szventadienėje iš ryto, pomokslą sakydamas sako, kad girtuoklystė — griekas, o po miszioms savo karcziamoj žmones arielka girdo. Žinau asz tuos kuningus!

— Gerai kalbi, Joniuk. Nėr ko į kuningus žmonėms žiurėti, nei pas juos glaustis varguose, nės iš to nieko ne bus daugiau, kaip tiktai dar sunkesni vargai.

Taip be kalbant Kaziui su Joniuku apie tai, kur tai atrasti dėl visų žmonių pagelbą, atsiliepė Baltras, taip sznekėdamas:

— Klausiate, kur jieszkoti pagelbos; o tai, tai visiszkai prastas daigtas. Ar-gi mes ne po mielaszir-dingiausio karaliaus valdžia? Ot, kad papraszytumėme jo tiktai gražiai ir nuožemiai, kad parasyztumėme jam, kaip tai vargai mus spaudžia, jis tuojau

ant mūsų susimylėtu, ponų miszkus ir ganyklas žmonėms ataduotu. Ar ne taip-gi?

— Oi, ne tai, atsakė Kazys, nieko mums karalius niekad ne duos, nieko jus nuo jo niekad ne apturėsite, jis toks pats ponas, kaip ir kiti ponai, tiktai už visus ponus turtingiausias, turi žiamės, miszkų ir pievų be galo ir taip pat darbininkai ir bernai jo laukus iszdirba, kaip ir ponų; ir taip pat, kaip ponai, jis gyvena.

— Bet girdėjau asz, tarė czia Baltras, kad tai karalius baudžiavas isznaikino.

— Melas tai, atsakė Kazys, — ne jis baudžiavas isznaikino, ne jis laisvę davė, nės ar-gi tai jam laisvę prigulėjo, kad jis galėjęs butu ją duoti? Tiktai nusigando, jis, nusigando ponai, kaip visur pradėjo baudžiauninkai maisztus daryti, užtatai prispirti buvo duoti laisvę žmonėms, prispirti buvo baudžiavas isznainti. Bet ne bijokite, užmokėjome už tai; ne mažai tukstanczių paėmė ponai už tai, kad baudžiavos prasmego, dar ir dabar tebemokame už tai. Ne dovanų jums niekad karalius laisvės, ir niekad jums nieko ne dovanos; nu, o imti nuo žmonių, tas, tai kas kita: moka gerai imti.

Ir Tamsta, Baltrai, sakai, kad karalius ataduos žmonėms žiamę. Lauk tu nuo jo, {džiaugtis! Žino gerai karalius, kad žmonės, daug žiamės turėdami, ne duos savęs skriausti, nustos mokesczius mokėję, o kas-gi jam tada mokės? Nu, ir mislyja sav karalius, pakol žmonės ne turtingi ir tamsus, tai man gerai. Užtatai-gi niekad neeisiu po žmonių pusei, bet tiktai po ponų, nės ir tie nori, kad žmonės butu tamsus ir ne turtingi; jie tai ir yr tikri mano draugai.

Ir užtat-gi, atsiradus teisingam žmogui, priesz ponus einancziam ar žmonėms norint kur saviszcai padarysti, tuojau karalius atsiunczia savo urėdininkus, savo karumėnų, kad suimtu tuos žmones, kankintu ir kalinėsna įgrustu.

Ne, niekadots jus nieko, ne turēsite nuo karaliaus, nēs tai didžiausis, pikeziausis, blogiausis ir galingiausis isz visų ponų.

— Tai pasakykie-gi man dabar atsiszaukē Joniukas, isz kur-gi dėl žmonių atsiras pagelba? Teisybę kalbate, kad ponai ir kuningai mūsų neprieteliai, kad karalius ir jo tarnai mus spaudžia ir skriaudžia. Bet kas-gi po mūsų pusiai eis, kas mus apgins?

— Jus patys, atsakē Kazys, — jus, visi žmonės. Kas tai, ar tai jūsų mažai, ar mažai yra kaimų, o kiek tai kožnam kaime stiprių ir galingų vyrų?

— Tai, teisybę sakote, atsakē Joniukas; bet kas iszto, kad žmonės tamsus, kad jie dar patyt ne žino, ko nori, ko jiems reikia, kad klauso ponų ir kuningų, kad ponams ir kuningams tiki.

— O mes kam busime, atsakē szia Kazys, kam mes, socijalistai! Ar mes ne dėlto, kad žmonėms iszaiszkinti, kad jiems parodyti, kur jie turi laimės jieszkoti, kur jų draugai ir ne draugai, ar tai mažai atsiras tarp žmonių gerų žmonių, kurie mus supras ir padės mums mūsų darbe?

Paskui pasakysiu dar jums, toliaus Kazys kalbėjo, — kad daug dar yra vyrų, kurie kaimiszkiams padės. Ar žinote, kas tie vyrai? Visoki miestų darbininkai ir neturtėliai, kaip tai: staloriai, szaucziai, kraucziai, murininkai. O miesto darbininkai taip pat sunkų gyvenimą vėda, o kaip kadang jiems dar blogiaus prisiėina, nė kaip kaimiszkiams. Ir jie per visą dieną kiaurus metus sunkiai dirba ir juos apgauna, spaudžia juos ponai, ir juos taip pat paniekina, kas tiktai gali.

O tai matote, kad geriausia eiti isz vieno su darbininkais, kurie po miestus vargsta. Jie truputi už kaimiszkus szviesesni ir taip pat, kaip ir kaimiszki, nori, kad kožnam ant svieto geriai būtų, kad nei turtingų, nei ne turtėlių ne butu, bet visi butu lygiai laimingi ant svieto.

Ir jie nori, kad kaimiszkiamis butu ataduota, kas jiems priguli, kad teisingai su jais apsieitu. Užtat-gi žmonės geriausia padarytu, eidami kartu su jais.

— Ar daug-gi tų darbininkų, užklausė Baltras.

— Žinoma, kad jų ne tiek, kiek kaimiszekių. bet vis-gi ne mažai yra po miestus, vis-gi jų daugiau, ne kaip visų ponų, arendorių, kupczių ir kuningų.

— Gerai sakote, atsiliepė czia Baltras, kad kaimiszekių ir darbininkų daugybė, bet, turbūt, užmirszote tai, kad jeigu kas pasidarytu tai pas karalių yra szimtaitukstanczių kareivių. Karūmenė — galinga, jinai iszvaikys ir žmones ir darbininkus, ir tuos, kurie su jeis eis.

— Ne užmirszau asz apie tai, visiszkai ne užmirszau apie kareivius. Žinau asz gerai, kad kariūmenė galinga, kad jinai galētu iszvaikyti visus žmones. Bet paklausiu asz Tamstos, ką i kariūmenę ima, kas kareiviuosė tarnauja?

— O ką-gi dar turētu daugiau imti, kaip ne tu paczių žmonių vaikus, atsakė Baltras.

— Nu, matote, tarė Kazys, žmonių vaikai tarnauja kareiviuose. O kaip visi žmonės žinos, ko jiems reikia, tai ir kareiviai žinos, kad dėl jų tėvų ir dėl jų paczių reikia žiamės, ir miszko, ir ganyklų. Tai jie ir eis po mumis, o kaip ar generolai, ar ten kokie apicieriai lieps jiems mus muszti ir pjauti, tai jie ir nustos jų klausyti ir tiesiog atsakys: „Eikite jus kur po paibelį nuo mūsų galvos, gana jau mus Kankinote. Mes savo tėvų ir brolių ne pjausime!“

Ir kareiviai susivienys su žmonėmis, nedraugai-gi mūsų nieko ne galės padaryti priesz visus žmones.

VIII.

Vėl praėjo kelios dienos, paskui ir kelios nedėlios. Kazi ir kitus socialistus vis das tebeturėjo kalinėje, o apie Joniuką tai kaip ir užmirszo visiszkai. Szaukė jį, teisybę sakant, porą kartų pas sudžia, klausinėjo apie szį-tą, apie tai, kaip tai buvo karcziamoj su

žandarų ir apie tai, ar ne buvo Klapiszškėsna socijalistai užėję, ir dar dau daigtų klausinėjo. Joniukas atsakinėjo, kaip norėjo, tuomi pasibaigė. Vėl jį kalinėn pasodino, kur jis vis mislyjo, kas tai su juomi bus, kada-gi jį ant galo pagalios sudys.

Tuom tarpu, namie, Klapiszškiuose, blogiaus ir blogiaus darėsi. Vargszė Marė ne galėjo viena apeiti visos gaspadorystės; pradėjo isz rupesczio negaluoti, o czia ir laukai reikia dirbti, ir namai prižiūrėti, ir gyvuliai sužiūrėti, ir Joniuką atlankyti. Pasamdė jinai berną, bet ne buvo isz ko jam užmokėti, o czia prisiėjo rendą mokėti: užmokėjus mokeszczius, namuose nei skatiko nebeliko. Vaikszcziojo pas kaimynus paskolinti, bet ir kaimynai, budami neturtėliais, ką jie galėjo duoti! Buvo nuvėjusi ir pas prabaszczių 20 rublių praszytie, bet kuningas nei klausyti ne norėjo; tiktai perpykęs, suriko: „tokiems iszdykėliams, kaip Bruzdos Joniukas, kurie nieko, nei karaliaus žandaro neguodoja, — ne duosiu nei skatiko. Dvēskite sav badu, o man duokite pakajų“!

Marė, ateidama pas Joniuką, skundėsi jam, verkė, bet ką-gi jis galėjo padaryti?

Užtat, žinoma, liudnā jam buvo sėdėti kalinėje ir labai liudna. Dėlto ir mėgdavo jis su Kaziu pakalbėti; nės tada užmirszdavo apie savo vargus. Kazys ne vienkart jam kalbėjo apie tai, kaip tai gerai jiems bus, iszėjus isz kalinės, ir kaip jie toliaus dirbs, idant žmonėms padėti.

— Ir asz ne vieną kartą mislyjau apie tai, kalbėjo Joniukas, norėcziau ir asz padėti savo nuvargintiems broliams, bet tai labai mums sunku bus. Nės sunkiausia yra tai, kaip tai žmones kruvon surinkti, kaip tai jiems įkalbėti, kad jie isz vieno eitu, kad jie viens kito žiūrētu. Žiamė mūsų plati, kaimų joje daug, ir pakol visi kaimai pradės vienaip mislyti, tai dar daug laiko praeis. Tai ilgas ir sunkus darbas.

— Teisybė, atsakė Kazys, kad tai ilgas ir sunkus darbas ir ne vienas dar isz mūsų už jį kalinėn papuls,

ne vienas, gal, ir galvą padės. Bet vis-gi ir ne taip sunkus, kad jo padaryti ne galima butu. Reikia žmonių galvose szviesiaus padaryti.

— Bet kaip tai padaryti? klausė Joniukas.

— O va kaip, atsakė Kazys. Reikia kožname kaime iszrinkti keliatą gerų vaikinų, szirdį gerą turinčių, ir kalbėti su jais taip, kaip dabar mes, apsakinėti jiems žmonių vargus, ir isz kur tie atsiranda. Tėgul apie tai mislyja, tėgul kningutes, socialistų spaudžiamas, skaito ir laikraszczius taip pat, tėgul suveina viens su kitu pasikalbėti. O kaip kožname kaime bus nors keliatas musiszkių, tai jau ir visi paskui juos seks.

— Gerų vaikinų, pajieszkojus, tai atsirastu, — atsakė Joniukas, — bet kaip tai į galvą visiems į kalti, kad jų klausytu?

— Tai ne sunkus daigtas, mano Joniuk, visisz-kai nesunkus. Tiktai reikia galvą ant peczių turėti ir vis žmonėms priminti, kožname dalyke, kad pakol ne visi kruvoj eina, pakol kožnas savo vargą skyrium vargsta, tai visados jie bus vargszais: o kaip panorės visi kruvoje eiti, tai bus tokie galingi, kad niekas jiems pasiprieszinti ne galės.

— Nu, gerai Kaziuk, bėt kada ir kur jiems taip kalbėti, — užklausė Joniukas.

— Visur, kur tiktai galima, atsakė Kazys. Ir kaip žmonės supras, jog reikia, kad mokeszcziiai butu sumažinti, kad kareiviuose ne reikia tarnauti, kad mokslinyczios butu gerai įtaisytos; kaip žmonės susivienys, ir visi už vieną, o kožnas už visus stovės, o tada tai ir galima bus ponams kitaip uždainuoti, ir papraszyti pas juos miszkų, ganyklų ir žiamės taip, kad jie jau nebegalės neklausyti.

O jai jie ne norėtu paklausyti, tada galima butu pažiurėti, kas stipresnis.

Blogiausia iki sziol buvo tai, kad žmonės nežinojo, ko norėti, paskui ką sekti. Dadar tai jau žinos gerai,

ir atras tai, ko jau nuo tukstanczių metų jieszko: tikrą laisvę ir laimingesnį ant svieto gyvenimą.

— Amen, tarė Joniukas, ir tēgul Tamstos žodžiai kuom̃ greicziausia iszsipildo, tēgul kuo greicziausia mes sulaukiame tų laimingų dienu.

IX.

Taip jiems be kalbant ir be sėdžiant kalinėje, praėjo vasara ir ruduo, ir nauji mėtai; bet kaip viskas ant svieto galą turi, taip ir, jiems ne apsudytiems, sėdėti galas atėjo. Ir va Kazys ir kiti socialistai buvo paszaukti ant sudo: sudas ilgai traukėsi, net du mėnesiu, ir ant galo sudžios, pripažinę socialistus ne kaltais, turėjo juos iszleisti isz kalinės.

Tada paszaukė Joniuką ant sudo ir apskundė, kad ant karaliaus pludės. Liudininku buvo tas pats žandaras, kurį Joniukas pro karcziamos duris buvo isztumęs, ir nors kiti liudininkai, tie trys žmonės, kurie karcziamoje buvo, ir žydas sakė, kad Joniukas nieko priesz karalių ne kalbėjęs, vienok sudžios, tikėdami vienam tiktai žandarui, apsudino Joniuką kalinėn ant szeszių mėnesių.

— Dėkavok dar Dievui, kad taip mažai, nės tav daugiaus reikētu sėdėti, — tarė vienas isz sudžių, — tiktai mes susimylėjome ant tavės, matydami tavę dar tokiu jaunu. Kitą kartą karalių ir jo žandarus guodok, nės szitie jo tarnai.

— Guodosiu asz juos, laukkite, pamislyjo sav Joniukas, sugrižęs atgal kalinėn. Ot mokėsiu asz jums kada už viską.

— Pusė dar metu, pusė metų, mislyjo toliaus Joniukas, — tai dar nieko. Sėdėjau ne tiek, dar pasėdėsiu.

Isz pradžios jam dar nieko buvo, bet paskui baisiai sunku tapo sėdėti kalinėj. Buvo jau vasara. Pro langėli matyt jam buvo ulyczios, medžiais apso dintos, o medžiai taip gražiai žaliavo, pauksztės taip gražiai czilbėjo, žmonės-gi ant ulycziau pulkais vaiks-

eziojo, linksmus, laimingi; Joniukas tada išz piktumo, kad jis už darytas, kratē geležinias akēczias (grotas), norēdams jas sulaužyti, izstraukti. „Va, dabar jau pas mus namie szienauja, — mislyjo vis sav, — o dabar jau pati rugiapjutē“, — ir jam baisiai norēdavosi buti namie, pamatyti savuosius.

Kaip kada atraszydavo jam Marē, negalēdama pati ateiti. „Joniuk mano mielas, blogai su manimi darosi, vargai spaudžia ir pati labai ne galuoju. Kada gi jau bus galas tav sēdēti“?

Ir kas-žin-kas butu buvę su Joniuku, kad ne butu sēdēję su juomi kalinėje daug visokių žmonių. Su jais, budavo, tik be kalba Joniukas, apsakinēja jiems apie naująjį mokslą, apie socialistus, apie naujus darbus, kurie visų laukia. Linksmo Joniuką labai tai, kad jo žmonės klausė ir suprato. „Jeigu manę czia supranta, tai dar geriaus man pasives, laisvam esant“, mislyjo sav.

X.

Izleidē ant galo ir Joniuką, pralaikę jį kalinėje pusantrų metu. Kaip-gi linksma buvo jam laisvam grįžti namon! Jau artinosi ruduo; kaimynai jo dirbo lauke, ir jis, namon sugrižęs, tuoju stvērėsi už darbo.

Atėjus pirmam nedēldieniui, užsipraszė pas savę keliatą kaimynų, kur tuos žinojo, kaipo gerus žmones.

Susirinkę visi, pradėjo klausinėti Joniuko apie kalinę, apie tai, kas gero girdėti.

— Daug girdėti, atsakē Joniukas, daug naujienų girdėti dėl žmonių. Nanji dėl mus laikai ateina, geresni už dabarnykszczius. Ir Joniukas apsakinėjo jiems apie naują mokslą, kiek gero nori dėl žmonių, apie socialistus; kalbėjo, kad ganyklos, miszkai, ir žiamē turi atgal grįžti pas žmones, kad reikia žmonėms nesiduoti daugiaus savęs spausti ir varginti, ir apie tai, kaip tai gerai butu, kad ne butu nei sunkių mokeszių, nei kareivių, kurie nieko gero neduodami žmonėms, tiktai apsunkina juos.

Ir ilgai, ilgai taip sznekėjo Joniukas, o kaimynai jo klausė, ausis isztempę tartum ant kokio pamokslo.

Pabaigus Joniukui, visi pradėjo kalbėti, dyvytis; ant galo, senasis Jonas paklausė:

— Gerai, mano Joniuk, vis tai gerai, kad žiamė atgal pas žmones sugrižtu, bet ne pasakiai tu mums, kaip tai padaryti?

— Pirmuciausia reikia, — sakė Joniukas, — kad mes visi sutiktumėme tarp savęs. Reikia mums vienam pas kitą vaikszzioti, rinktis kas nedėlia, kas szventadieni, mokyti vienam kitą ir rodyti, ką mums reikia daryti. Be rodos niekad nieko gero ne buvo, o taip darydami po truputį iszsimokysime, kaip reikia padaryti. Ar sutinkate, kaimynai?

— Sutinkame, sutinkame, atsakė visi: o ar galima pas tavę, Joniuk, kito nedėlioje susirinkti?

Joniukas sutiko, paskui visi iszėjo isz jo gričios, bet ilgai dar tebesznękėjo ant ulyczios apie tai, ką nuo Joniuko iszgirdo.

XI.

Kaip sakė Joniukas, taip ir pasidarė.

Pradėjo szventomis dienomis žmonės rinktis vienas pas kitą ir sznekėti apie visokius žmonių vargus: vieną kartą apie didelius mokeszczius, žmones spaudžanczius; kitą kartą apie tai, kad reikia geresnių mokslinyczių; treczią kartą apie kariumenę, o ten vėl apie baisius procentus, kuriuos prisieina žydams mokėti. Kaip kada Joniukas nuveidavo Kaunan ir, isz ten su grižęs, pasakodavo, kas gero girdėti: ar tai apie tai, kad socijalistų vis daugiau atsiranda, ar tai, kad jie tokia ir tokia kningutę atspaudino. O atsineszdamas kningutes, jis jas visiems skaitė ir aiskino tai, ko jo kaimynai gerai nesuprato; paskui duodavo kožnam kningutes namon pasiskaityti, kad geriaus suprastų, kas joje paraszyta.

Ir ne vienuose Klapiszkiuose Joniukas kalbėjo; jis ir jo draugai vaikszziodavo į artimus kaimus ir

visur kalbėjo apie naują laimę, kuri dėl žmonių ateis; visur jo klausėsi, skaitė jo kningutes.

Sujudėjo visos apylinkės. Visi pradėjo kalbėti apie socialistus, apie tai, kad su žmonėmis kas-žin-kas darosi. Ponai pradėjo važinėti vieni pas kitus ir dejuoti, kad žmonės ne be tokie lėti, kad jau ne nusi-ima už pusvarsnio kepurį prieš juos, kad, eidami ant uždarbio, nenori imti mažiaus pusrublio, tuokart, kaip pirma imdavo po 25—30 kap., kad pradėda apie žiamę, miszkus ir ganyklas sznekėti. „Reikia tai isznaikinti, — kalbėjo tarp savęs ponai, — nes jeigu taip bus ir toliaus, tai ne be galėsime savo žiamės iszdirbti“: baimė pradėjo imti ponus. Ant galo, Klapiszkių prabaszczius nuraszė Kaunan palicijai, kad tai Bruzdos Joniukas siundo žmones, įkalbinėja jiems nieko ne klausyti, kad kas-žin kokias kningutes davinėja žmonėms.

XII.

Ir vėl suėmė mūsų Joniuką, ir vėl jis turėjo ke-lianti kalinėn. Namie-gi pasiliko Marė, kuriai dabar labai sunku prisiejo, nės reikėjo mokėti visas skolas, kurias jinai pirma dar padariusi buvo. Ir va besėdžiant Joniukui vieną, kitą ir trecią mėnesį kalinėj, jinai vargo, vargo, laukė, laukė ir nesulaukus, numirė isz rupesczių ir liudnumo.

Ketvirtam mėnesiui einant, iszleidė Joniuką isz kalinės, nės nebuvo prieš jį liudininkų. Klapiszkiecziai, sudo paszaukti, sakė, kad jie nieko nežino, nieko, negirdėjo, jokių kninguczių ne matė. Ir nors sudžia gąsdino, keikė ir rėkė ant jų, vienok tie nei žodžio blogo nepasakė prieš Joniuką.

Niekad vargas ne ateina vienas. Tuoju prisiejo Joniukui mokėti skolą bankan, ir ne turint jam isz ko užmokėti, tas iszpardavė jo žiamę ir visą turtą.

Pasiliko Joniukas ant svieto vienas, kaip pirsztas, be paczios, be szejynos, be griczios; ir galvos ne-

buvo, kur priglausti. Klapiszškėnai visi jo gailėjosi, bet patys budami neturtėliais, negalėjo jam padėti.

— Nu, jeigu jau tokis mano likimas, tai jau tégul ir bus taip; jeigu jau Klapiszškiuose, mano tėvynėje, man nėra vietos, jeigu manę mūsų neprieteliai ir vargintojai išz czia iszmėtė, tai eisiu-gi asz sav po svieta valkiotis. Bet blogiaus jums užtat bus!

Kur tiktai man akys rodys, kur tik kojos nesz, kaip plati žiamė, vaikszcziociu asz tarp brolių savo, kalbėsiu jiems visur: gricziociose ir karcziamociose, ir ant lauko, prie darbu, kad ponų ponystės galas jau artinasi, kad laikas jau žmonėms numesti nuo savės ponų jungą,

Ir kaip pamislyjo, taip ir padarė, bet iszeidams išz savo tėvynės užsipraszė pas savę visus savo kaimynus ir draugus, kad atsiseveikinti su jais.

O kaip visi suvėjo, ir laikas jau buvo Joniukui eiti, tada jis taip susirinkusiems kalbėjo.

— Dėkui jums, broliai mieli, kad atėjote su manimi, vargszu, atsiseveikinti. Paklausykita paskutini kartą ką jums išz tikros szirdies pasa'ysiu:

— Nepreteliai mūsų, — stiprus, galingi; viską jie turi po savo pusiai: ir žiamė, ir piningus, ir mokslą. Daro jie su mumis, ką tik nori, o kas su jais panorės kariauti, tą jie gali isznaikinti. Matotė ką jie su manimi padarė.

Vienok mes stipresni. Ne klausykite tų, kurie jums sakys, kad žmonės tamsus ir be proto, kad jie niekad nesupras, ko jiems reikia. Tai netei sybė. Kožname kaime atsiras gerų žmonių, kaip atsiradau asz ir jus, kurie panorės isztikro padėti savo broliams. Ir va tégul jie renkasi, tegul mislyja apie tai, kaip žmonės išz miego pakelti, kaip juos nuo vargo, atliuosuoti. Te mislyja, te kalba, te susivienyja! Atminkite, mano mieli, — toliaus kalbėjo Joniukas, — kad iki sziol mums sunku buvo, ne žinojome, ką daryti. Dabar socijalistai parodė mums

kelia: reikia mums žiamės, — miszkų ir ganyklų mums reikia! Mums angszta ant mūsų žiamės skeveilių; mes stipresni, krutinės mūsų placzios, rankos mūsų stiprios, bet nēr kur jų dėti, nēr ko jomis veikti. Mes esame žmonės, isz to paczio molio sulipdyti ir mes, kaip ir ponai, taip pat duonos norime; toji pati saulė mus szildo, kaip ir ponus: mes norime szviesos, kaip ir ponai. Duonos ir szviesos mums reikia! Pasakykime mes visi sav, kad ne nustosimė, savo bejieszkodami, kad savo neprieteliams nepasiduosime ir tegyvuoja laisvi žmonės!

O dabar pasilikite sveiki, tarė Joniukas, — kam reikia eiti, te eina! Pasilikite sveiki! — Ir jis iszėjo.

Kaimynai iszėjo su juomi ir palidėjo jį link kryžiui. Paskui Joniukas vienas toliaus keliavo su lazda rankoje. O szitie visi ilgai dar stovėjo prie kryžiui ir žiurėjo, kaip Joniukas tolinosi ir tolinosi nuo jų ir, ant galo, visiszkai isz akių prapuolė....

P. Miszkinis.

Isz praeitės latvių.

IV.

1494—1562 m.

Neprietilų apgulti ir per reformaciją namie pairę, zokonas bei kuningija puolė pirma Prusuose, potam Baltijoje; raskažiai ir patrakimas paproczių paskubino prapuolenę tų galybių. Plettenbergo bandymai polytikiszkai vienybę isteigti ir vyskupystes zokonui paglemžti nenusisekė; jo pergalėjimai maskolių berods ant pusamžio suteikė romą, bet Ivano IV į Vidžiamį atsiųsioji kariumenė pustyjo ir parbloszkė Baltijos szalį (1562),

Ordensmeisteris Volter isz Plettenberg (1494—1535) kilo isz Vestphalijos, jaunas istojo į vokiečių zokoną, atkako į Vidžiamį ir 1489 m. tapė pakeltas į szalies marszolą. Pasenęsis Marszolas Freitag isz Loringhof, 1491 m. pasitraukdamas nuo valdžios į Rėvalį, pavedė valdymą zokono valstijos Plettenbergui, kurs savo dvase ir darbsztumu dar syki įkvėpę zokonui gaivumą ir žybėsi. Jau 1489 m. jis krutus buvo vainoje tarp

zokono ir Rygos miesto. Rods Rygiszkiai pergalejo zokoną palei Treiden 1491 m., bet veikiai sumuszo juos zokono kariu-
menė pilningai prie Neuermühlės, ir 1491 m. Volmare tapė
sątaika sutarta: Ryga turėjo perpraszyti zokoną už pažeidą,
sugražinti suiminius be mokesties, suardytąjį zokoną pylį Rygoje
atstatyti bei zokonui atiduoti, sugražinti Dūnamūndę ir kitas
vietas zokonui, ir dvi bažnyczės pavesti zokonui. Virszenybė
ant Rygos tapė nėva tarp zokono ir arkivyskupo padalinta,
bet zokono rankose gulėjo visa pajiega.

Tuomi tarpu mirus Kazimierui II 1492 m. lenkų karaliumi
tapė Jonas Albrechtas, o lietuviai pasiskyrė Didžiu Kunin-
gaikszczyų jaunesnįjį Kazimiero sunų Aleksandrą, kurs buvo
draugingas dėl zokono. Plettenbergas rado kitą pagelbininką
Szvedijos valdytojuje, Sten-Sturėje, kurs Szvedijos sosto dėliai
susipykęs buvo su Jonu, karaliumi Danijos. Už tai Jonas
suteikė su caru Ivanu III į sądorą priesz Sten-Sturę, sądora-
jantį su Vidžiamiu ir su lietuviais.

Po iszpustyjimo Vidžiamo per maskolius 1478—81 m.
tapė sutarta 1483 m. ginklų tyla ant 10 metų. Bet jau 1483
m. maskoliai ant deszinio Narvos kranto pasistatė pylį, kur
palengva pasidarė miestas Ivangorod arba Russkaja Narva.
Isz czia maskoliai pakersztavo Narvai ir visai Ėstijai. —

1494 m. Plettenbergas, pastojęs ordensmeisteriu, sudrutino
Dūnamūndę dėl apgynimo Rygos, pastatydino Rygoje zokono
pylį ir užkorino tris labai didelius boksztus ant Vendo pylies
Plettenbergas ir su kuningija apsiėjo maloningai, ir už tai
vaidai tarp zokono bei kuningijos beveik pasiliovė; arkivys-
kupas Mikolas Hildebrant palydėjo ordensmeisterį 1501 m. net
į karę priesz maskolius.

Taip namie viską sudavadyjęs, Plettenbergas rupinosi su
caru Ivanu III garbingai susikirsti. Ivanas reikalavo tikėj-
miszko muto, kurį pakrasztinės salys seniaus mokejusios vaszku
ir medumi; jį arzing ir nuteriojimas Rėvaliuje dviejų maskolių
1493 m. už muszimą netikrų piningų. Plettenbergas negalėjo
tikėtiesi pagelbos nuo Sten-Sturės, susitaikinusio su danų kara-
liumi, ir nuo Aleksandro, pastojusio lenkų karaliumi; nei cieco-
rius, nei Hanza, nei Hochmeisteris nėko nežadėjo. Jau 1501
maskoliai pustyjo Ėstiją ir vyskupystes Tarbatos bei Rygos;
jų armija susidejo isz 40000 vyrų. Plettenbergas, gelbamas
arkivyskupo ir Vidžiamiszkių vyskupų, turėjo tiktai 4000 ka-
reivių. Įvykus musziui netoli Izborsko, pagal Siricą, ordens-
meisterio mitrumas ir geri szaujami ginklai apveikė maskolių
gaujas. Bet įvykus ligoms jis toliaus maskolių nesivyjęs grįžo
namon. Už tai maskoliai vėl isigriovė į Vidžiamį ir baisiai
viską pustyjo. Plettenbergas, pagyjęs isz ligos, 1502 m. su-

muszo maskolių pulkus pas Plėskavą. Susijudinus Lenkijai ir Lietuvai, Maskolija 1503 m. padarė sątaiką su Vidžiamo žokono valstija. Valdant potam Vasyliui III Ivanovycziui (1505—1533) sataika netapė pertraukta ir pavelytą buvo suimtiems vidžiamiečiams sugrižti namon. Tyka pateko per 50 metų, ir tame laike reformacija pasigavo Baltijos szalyse.

Už karžygiszkumą Plettenbergui ciecorius Karolis V davė kuningaikszczių titulą (aplink 1527 m.) ir priėmė jį į skaitlių kuningaikszczių Romos karalystės. Nuo to laiko savo pasiuntinius jis siųsdavo į vokiszkus seimus (Reichstage), nuo ko visi vėlesni Vidžiamo ordensmeisteriai kronikose yra kuningaikszcziuojami.

Tuomi tarpų parėjo galas Prusiszkiai žokono valstijai, kurios paskutiniu hochmeisteriu buvo Albrechtas, markgrovas Brandenburgijos. Po vainos su Sigesmundu I, Krokvos sątaikmėje 1525 m. iktuometinė Prusiszkoji žokono valstija tapė paversta į paveldėtinę, po lenkų lėnnikyste stovinczią „Prusijos ercokystę“. Buvėsis hochmeisteris Albrecht svietiszku pastojo Prusijos ercogu ir kaipo tokę paėmė į lėną ercogystę nuo Lenkijos. Albrechtas turėjo ant visados atsisakyti nuo tiesų suteiktų per popėzius, ciecorius ir lenkų karalius, turėjo lenkų karaliui prisiegti viernybę ir paklusnumą, ir prižadėti neparduos jokios dalies isz Prusiszkosios ercogystės. Potam Albrechtas, 1525 m., su didele puike įtraukė į Karaliauczių kaipo ercogas Prusijos.

Laikuose Plettenbergo tapė taip-gi tuli įstatymai iszduoti, bet tiktai policijiszki; sziaip burų padėjimas pasiliko skaudus ir skurdus; tarp kitko jeigu ponas pagavo pabėgėlį ant svetimo grunto, tai slepėjas ponas ar net visa jo gmina turėjo atsakyti už pabėgėlį, kurį valdovas galėjo tuojau imti su savimi. Arba bėdniokas, apskustas už vagystę, žmogžndystą ir t. t., galėjo nusiteisinti geležine praba, kur nelaimingas ar turėjo karsztą geležgalį nuneszti tam tikrą gala arba pastovėti ant karsztų noragų ir tt., o net dėl numalszymo vaidų dėl rubežių tarp ponų, burai buvo statomi ant geležinės prabos, ir tas ponas laimėdavo, kurio žmogus buvo laimingesnis toje kankynėje. Rods 1428 m. toji praba buvo uždrausta per Henningo bažnytinę rėdą, bet Plettenbergo gadynėje ji vėl tapė patvirtinta ir vartojama. Szale to stovi raganų maudynės. Žmogus, įžiurėtas raganavime, tapė, surisztom rankom ir kojom, metamas per budelį į vandenį, ir pagal tojo plaukymą ar skendimą buvo nusprendžiama jo kaltė ar nekaltė. Taip-gi deginimas raganų po torturavonės buvo tankioje vartonėje Vidžiamyje, kaip ir Vokietijoje.

Rods arkivyskupas Lindė (1509—24) buvo užsigeidęs kiek tiek kriksczcioniszko mokslo paplatinti tarp latvių, kurie sken-

dējo prietaruose ir stabmeldystėje, ir czėse „Vakiu“ (Wacke), beje tarp Mikulų bei Kalėdų, aplankydamo savo dvarus, kur tuos, kurie mokėjo poterių, gyrė ir valgymais mylėjo, o nemokančius ryksztėmis pliekė. Bet jo pastangos ne ką maczyjo.

Padejimas bandžiauninkų, po to kaip jie buvo nugrimzdę į giliausią vargą, maž-ką galėjo toliau mainytiesi; tiktai prievartingi padrebinimai butu galėję sudraskyti geležinius ryszius, kurie vienval paasztrinamais įstatymais apie pabėgėlius pasiliko tik vis drucziaus nukalami ir užveržiami; nei reformacija nepadarė tokios atmainos, kada-gi ją ponai priėmė ne iš meilės ir užsidegimo dėl jos, bet dėl neapikantos ir panėkinimo katalikizkos kuningijos.

Volmaro susivienyjime visų stonų 1537 m. tapė paminėti taip-gi bėdni burai, kuriems tapė asztriai uždrausta prekyba ir remeslai ir naujai patvirtintas išdavimas pabėgėlių, o 1543 m. tarp kitko tapė sutarta, kad „jeigu buras pasivagia mergą be valės ir pavelenės genezių, reikia jį sudyti kaklu“.

Tame laike Vidžiamyje apsireiszkė daug paleistuvyzezių, pataikavimas, lėbavimas, goslybė tarp zokono sanarių ir tarp kuningijos. Už tai reformacijai keliai atsidarė. Pamarių miestelyje Treptov, pradžioje 16to szimtmečio, Jonas Bugenhagen ir Andrius Knöpken įsteigė moksleinę, kurę lankė bagotesni vaikai iš Vidžiamio, įpacziai iš Rygos. Abu tuodu vyru buvo pasekėjais Liuterio. Per jų mokintinius Liuterio mokslas pastojo žinomas ir giminėms, stovėjusioms artimuose prietikiuose prie moksleinės. Kad 1521 m. vyskupas Erasmus v. Manteufel iš Kammin'o suardė tą moksleinę iš priežasties draskymo abrozų Treptove ir išvyžo mokirtjus iš savo vyskupystės, Knöpken'as pagal Melanchtono patarmę traukė į Rygą, kur rado gerą priėmimą tarp buvusių mokintinių. Czion jis privatiszkai mokino netik nebrendėlius, bet ir suaugėlius, k. a. miesto rasztininkas Jonas Lohmülleris tapė pasekėju naujo mokslo ir glamonėtojų Knöpkeno. Per Knöpkeno iszkalbumą czion Liuterio mokslas kaskart labiau plito ir arziuo katalikų kuningiją. Už tai ciecorius Karolis V 1521 m. įsakmiui įsakė susėdijos kuningaikszeziams ir Hanzos miestams ginti Rygos arkivyskupystę bei vyskupystes Vidžiamio. Bet kad senas arkivyskupas Lindė nestengė prieszgyniuoti, tai pasidauginant draugams Knöpkeno, 1522 m. bažnyčioje szv. Petro prasidėjo visatinės disputacijos su popėžiszkiais, kas pasibaigė ant to, kad Rygos Duma ir parapija su pavlene Plettenbergo paskyrė Knöpken'ą ant pamokslininko prie bažnyčios szv. Petro. Jis kaip pirmas liuteriszkis kuningas Vidžiamyje su atsidėjimu dirbo iki myriui, 1539 m., ir tapė palaidotas priesz altorių Petrinėje bažnyčioje.

Tuomi tarpu Volmaro suējime, 1522 m., labiausiai dēl vyskupo Tarbatos, Jono Blankenfeldo, raginimū, Liuterio mokslas tapē apskelbtas eretikiszkū. Bet daugyn einant pasekējams Liuterio, arkivyskupas Lindē pavadino ant koadjutoriaus vyskupā Blankenfeldā, kurs visokiais keliais stengēsi apstabyti reformacijā.

1522 m. atvyko į Rygą Jokubas Tegetmejeris, iktuolaik buvęs pomokslininku Rostoke, idant gauti tėvoniją mirusio czion brolio. Jo pirmi pamokslai žmonės czion labai patraukė prie Liuterio mokslo, ir jis tapē paliktas prie bažnyczios szv. Jakubo už pamokslininką. Czion jis peikē nenauda popēžiszkės bažnyczios ir parodē jos vidurinį pairimą. — Taip pajudinti žmonės ējo katalikū bažnyczias sztur mavoti, abrozus ir relikvijas laukan iszmētē ir sudegino, apgrobē turtus bažnyčių ir sudaužē antgrabinius akmenius. Katalikū kuningija tylomis iszsiuntē tris zokoninkus į Vieną pas cesorių su karcziais skundais, praszyti pagelbos. Nēsant paties ciecoriaus, tojo vietininkas markgrovas Pilypas isz Baden liepē, kad po gresme valstijinio banityjimo senas rēdas taptu Rygoje sugražintas. Bet suimti likosi paslai su tuomi paliepinu Dūnamūndėje — ir vienas isz jų, poētas Burchard Valdis, priēmē evangeliszkąjį iszpažinimą. Taip-gi keli zokono ritteriai pristojo prie pasekējų Liuterio ir Rygos komturas, Herrmann Hogtē, nusiuntē ukėsams didelį mazguotą botagą su roda, kad juomi zokoninkus, zokoninkes bei katalikū kuningiją vytu isz miesto. Isz tos priežasties katalikū kuningai didžiojoje pertnyczioje 1523 m. su gresme ir iszkilme, karunas ir kryžius neszini, traukē isz miesto, nors ant nakties slapta vėl sugrižo atgal.

Plettenbergas davē valę naujam tikėjimiskam judėjimui; bet po iszpustyjimo bažnyčių jis beveik buvo susitaręs su katalikū kuningija priesz Rygos miestą; tacziaus per įtekmę Lohmūllerio jis nesikiszo į tikėjimiskus ginczius, ir net pakvietē Liuterį, kad patiestu dēl Vidžiamiečių raszybą apie naują mokslą. Dēlto 1523 m. Liuteris paraszē „į savo draugus Rygoje, Rēvaliuje ir Tarbatoje“, ragino juos tikėjimon į Kristų, meilēn artimo ir persergējo juos nuo popēžiszkų prekiavimų atlaidais bei nuo garbinimo szventųjų ir tt.

1524 m. mirus arkivyskupui Kasparui Lindei, fanatikiszkasis Blankenfeldas tapē jo ipėdiniu. Tuojau jis atstatē evangeliszkus pamokslininkus Lemsaliuje ir Kokenhuzene. Bet Plettenbergas ir didelē dalis zokono bei ritterių isz szalies žiurējo į tą tikėjimiską krutumą, nors džiaugēsi, kad vyskupams ir kuningams duobē kasama yra.

Isz Rygos rēformacija pasiplatino į Rēvalių, į Tarbatą ir į Oezelį. Rēvalis buvo zokono nupirktas 1347 m., už tai

vyskupas turėjo galę tiktai ant jam padonų kuningų. Pribuvus Rygon Knöpkenui ir Tegetmejeriui, Rėvalio kuningai ėmė garsinti Liuteriszkį mokslą bažnyčiose, taip kad jau 1524 m. czion jie tapė evangėliszkais pamokslininkais, o miesczionys — liuterionymis. Tame mete buvusiejie zokoninkai Jonas Langė ir Jonas Massien dagiai kalbėjo priesz senąją bažnyčią, priesz atlaidų pardavinėjimą, priesz garbinimą szventuju ir tt. Per tai sukeldinti judėjimai, o ir burų sukilmė Harrijoje bei Virlande, tapė nutildyti Plettenbergo rusczia ranka 1525 m.

Daug arsziaus dėjosi Tarbatoje, platinant reformaciją. Tarbata stovėjo po valdžia vyskupo, ir Blankenfeldas mokėjo nusmaugti kožną naują, pavojingą bažnyčią judėjimą. Taip ėjosi iki 1524 m., kur Blankenfeldas pastojų Rygos arkivyskupų bot troszkus tvankas buvo apgulės vyskupinį miestą. 1524 m. rudenį atvyko į Tarbatą kailiusiuvis isz Vürtembergijos, Melkioras Hoffmann, pasekėjas isz dalies Tamo Münzerio. Veikiai jis igyjo pulką ugningų mokintinių, mieste kilo smarkus judėjimas. Kad vyskupo vaitas (Vogt) norėjo suimti Hoffmanną už jo asztrius pamokslus, ant ulyczios parėjo į kovą su jo pasekėjais, kur 4 ukėsai krito negyvi. Vaitas atsitraukė į pylį. Dabar žmonės isiveržė į bažnyčias, jas apgrobstė, abrozus degino. Su pagelba kareivių isz Rėvalio Tarbatėnai įėmė vyskupo pylį. Velyjant miesto Dumai, Hoffmannas iszkeliauvo į Rygą, potam į Vittenbergą, kur jisai susiėjo su Liuteriu. O tarbatėnai parsikvietė isz Rygos Tegetmejerį, kurs įlaidumu miesczionis apramino.

Vyskupystė Oezelio pats vykupas Jonas Kievel buvo prilankus naujam mokslui ir prikalbino 1524 m. ritterius Oezelio ir Vik'o iszlaikymo gerų evangėliszkų pamokslininkų.

Isz didesnių miestų mokslas Liuterio plito ir į mažesnius miestelius Vidžiamio ir Ėstijos. Tiktai Kursze tas mokslas pamažu platinosi, nėsant didesnių miestų kaipo atramos dėl keliaujancziųjų pamokslininkų. O juk ir bažnyčių tuomet czion mažai dar buvo. Latviai ir ėstai beveik likosi neužkabinti per Luterio mokslą, nės vokiszki pamokslininkai nepažinojo jų kalbos. Per tarnus ir tarnaites, ką miestuosė buvo, o kuriems mokslas apie „evangėliszką valnybę“ patiko, paskalas pateko į žmonių tarpą ir prisidėjo prie sukėlimo burų Ėstijoje. Pirmu latviszkų pamokslininku buvo Nikolaus Ramm prie bažnyčios Jakubo Rygoje, 1524—40 m.; tasai iszguldė evangėlijas ir sudarė pirmą latviszkų giesmių kningą (Generaliszkas superintendentas Jonas Fiszeris Rygoje iszguldė visą Bibliją, apie 1690 m. po valdžia szvedų karaliaus Karolio XI. Naujas Testamentas tarbat-ėstiszkoje kalboje radosi 1686 m., o rėval-ėstiszkoje kalboje kiek veliaus).

Kad velyjant katalikams ir liuteronims, Plettenbergas 1525 m. sukviatė seimą Volmaran, Rygos miesto rasztininkas Lohmüller iteikė ilgą rasztą landmarszolui Jonui Platterui apie tai, kad kuningijai neiszpuolą turėti szvietiszkos galybės, kad ordensmeisteris turis vyskupiszką valdžią Vidžiamyje panaikinti. Czion ir Tegetmejeris pribuvo bei įgyjo savo pamokslais naujus pasekėjus. Atėjo czia ir siuntiniai nuo naujo ercoko Albrechto dėl iszteisinimo permainos zokono valstijos į szvietiszką ercokystę. Lohmülleris, kaip Rygos pasiuntinys, skundėsi seimui ant Plettenbergo už nerėmimą reformacijos, už atmetimą vyresninkavimo ant Rygos pacziam vienam, ir velyjo Rygą pavesti po virszenybe ercoko Albrechto. Dabar tai Plettenbergas ta padarė, Rygai sugražino senas tiesas ir valnastį tikėjimo dalykuose ir žiamės plotą pagal ažerą Babit Kursze. Potam kaip vienintėlis vyrekniukas įtraukė į Rygą ir sunaikino Kirchholmiszkę sądorą (1525 m.) galutinai.

Kad arkivyskupas Blankenfeld, taip visam kam stovint, susiderino su lietuviais ir su Maskolija (jis priėmė siuntinius caro Vasyliaus Ivanovycziaus pylyje Neuhausen), jo paties vasalai apėmė arkivyskupo pylis, ir jį patį Rennenburge 1525 suėmė per pusmetį laikė po sargyba. 1526 m. Plettenbergas sukviatė naują seimą į Rujen, kuris tėsėsi Volmare ir pasibaigė. Czion, tame Rujen-Volmariszkamjam seime, įpacziai Lohmülleris rupinosi visą szalį Baltijos, neskiriant vyskupo dali, pastatyti po vienintėliu szvietiszku valdymieru (kaip tai buvo įvykę Prusuose). Bet tokiu žygiu Plettenbergas nenorėjo susipykti su popėžiumi ir ciecoriumi ir velyjo mirti tikėjime savo kudikystės dienų.

Dar czėse seimo Melikoras Hoffmam 1526 m. sugrižo į Tarbatą ir savo pamokslais taip uždegė žmonės, jog tie įsigriovė į katėdrą ir į namus kapitulos, viską pustydami. Hoffmann, bijodamas pagiežos katalikų kuningijos, ant visados apleidė Vidžiami, ir sako miręs Sztrasburgo kalinėje kaip stropus pasekėjas anabaptistų.

Kursze 1526 m. keli kaimai ir miesteliai pristojo prie liuterybės. Jau 1530 m. Kursze randame prie vietos ėsanczius liuterieszkiaus pamokslininkus. Isz augsztesnių urėdininkų czion turbūt komturas Ventpylės, Vilimas isz Pahlen, pirmas pristojo prie reformacijos. 1532 m. jis su Ryga suderėjo apginti ir iszlaikyti naują evangėliszskąjį mokslą. 1531 m. ir Ryga pristojo prie Szmalkaldiszskės sądoros, isteigtos per protestonus Vokietijoje. Tai-gi Ryga labiausiai prisidėjo prie paplatinimo reformacijos Baltijoje. Volmaro seime 1532 m. katalikai ir protestonai sutiko ant to, kad kažnas tegul tikia, kaip jis žino

priesz dievą atsakysis, bet reikia vengti pludimusi. Reforma-
macija visoje vidžiamio valstijoje matomai įgyjo viršų.

Plattenbergas, dėl senatvės, tam laike paskyrė sav koad-
jutorių 1533 m. ordensmarszola Herrmaną Brügger ir jam
pavedė didesnę dalį darbų zokono. Plettenbergas mirė
kaipo senelis bažnyčioje Vendene 1535 m., kada jis klausė
dievmaldystės priešz altorių ant krėslo sėdėdamas.

[Toliaus bus].

Pavidalas (forma).

Pagal prof. D—rą L. Büchner'į.

Daugybė gyvio mums apsireiskia ne kaip išvedimas
iszingingai užmanyto ir pasekamo pliano, bet kaip isto-
riszkas rezultatas, t. e. kaip vienval atmainytas lykius dau-
gybės priezascių, kurios veikusios yra viena po kitos, ir
kur kožnos patyczios, kožnas neregulariszkumas perstato
veikmę priezasties — pliano iz tikrujų nēr, jis tiktai rodosi
ėsas. Spėkos veikia butinai akiai, ir iz jų daugveikimo
pasidaro esybės. Jeigu kas tikiasi, jog gamta veikia pagal
serijiszką plianą, tas klysta. Serija yra rezultatu o ne mis-
limi, ne tyczioimi gamtos; ji yra pati gamta. — Tuomi
tarpu galime su didžiausiu ižiurėjimu suprasti, jog, spėkoms
visos visatos vienval ant žiaminio skritulio vienodai veikent,
jų darbas tad turi padaryti pilningą ir su visu laipsniuotą
seriją.

Jouvenel.

Vienintelis apsvarstymas, ar bent prie kokių nepakliuk
izlygų gali pareiti į buvimą tai, kas yra be formos ir rėdo,
butu philosophija pavalnyjęs nuo daug nevaisingo darbo.
Nuo esybės atidalinta forma taip pat yra nemislytina, kaip
nuojiega be nujėgtino daigto. Formos be sužiedinio, nuojė-
gos be nujėgtinių daigtų yra nesupratimais. Žodis forma
(pavidalas) nežeklina nėko kito kaip rubežių phenomeno.

Bolliger.

Kaip prasmės spėkos arba judėjimo negali buti
atidalintos nuo prasmės matėrijos, taip pat yra ir su
prasme pavidalo (formos). Beformė matėrija yra tokiu
pat nebutinu daigtu, kaip forma be sužiedimo, nei lo-
giszškai mislytina, nei empyriszškai arba gamtoje atsi-
randanti. Persistatyk matėrija, kaip norėdamas, vis-
uomet ji gali buti mislytina tiktai kokiam nors, kad
ir kas-žin kaip embryoniszkame arba nenutobulintame,
pavidale, ir patyrimas rodo, jog net anos chaotiszkos

massos medegos arba miglos pirmapradinio svieto, kurias reikia laikyti už embryonus (gemalus) businczių paszviečių ir saulinių systėmų, akims žiurovo apsišieskia įvairiausiose formose. Rods forma neiszszo isz matėrijos, kaip Minerva isz galvos Jupiterio, bet savo užbaigtinume, kokiamė mes sziadien ją matome, ji yra tiktai rezultatu ilgo ir vargingo iszsiplėtojimo, dėl kurio reikėjo millijonų metų. Ir tai tas iszsiplėtojimas įvyko tokiu budu, kad neliekti abėjonės, jog nei menkiausios kalbos negali buti apie kokią isz virszaus užmanytą misliu schėmą arba apie isz virsziaus priliktą formaliszką parėdką, bet jog viskas aiszkių aiszkiausiai kalba už savainą ir beplianiszką veiklumą gamtos pagaminime jos formų. Bet kada-gi tas veiklumas turėjo priežastį ir progą, iszsiplėtoti prie visuomet palengva ir viena po kito atsimainanczių, pavirszutinių kaip ir vidurinių aplinkybių i visas linkmes vienodai ir be pertrukio, tai su visu kitaip buti negalėjo, kaip tik kad turėjo pasidaryti nuduodantis parėdkas arba nuduodantis plianas, arba su visu laipsniuotos eilės vis ir vis pasitobulinanczių formų. Jeigu szitos formos butu isz virszaus gamtai taip sakant antmestos, arba jeigu — mažu masziausiai kalbant — jos butu isztekme isz pirmiaus pasidariusių idėjų arba drutai stovinczių principų, tai su visu nesuprastiniais pasirodytu atsitikimai, kuriais palengviausiu budu susižiedė formos visatos ar įvairių saulėnių ar planėtinių systėmų ar mūsų žiamės ir ant josios gyvenanczių organiszkų bei anorganiszkų žiedalų. Visuose tuose žiedaluose tiek siautė yra patyczzių, nereguliariszkumų, netobulumo, ir prigulmės nuo mainancziųsių aplinkybių ar iszlygų, jog priėmimas isz virszaus prilikto formaliszko parėdko kliūva už nepergalimų painumų. O ant begaliszkas ir padyvytinas visokeriopumas žiedalų gamtoje, kur nėkados neužtiksi absoliutiszko atsikartojimo, yra geriausia daroda amžino kovojimo medegos priesz medegą, iszszaukto per konflikktą medegoje veikianczių pajiegų. Tiktai užmesk

aki ant stebuklingų ir gražių pavidalų snaiguolių arba sniego žvaigždžių, kurios žiamen krinta szaltoje žiemos dienoje, ir persiliudyk, jog tos formos sziadien yra su visu kitokios, negu tos, ką pasidarė pereitą ar sekancią dieną, nežiurint į tai kad įvairumas aplinkybių tose dienose turėjo būti tiktai labai labai menkas. Tuomi nemažiaus to įvairumo pakako, idant pagaminti taip įvairias formas; tai parodo, jog, kaip Carus Sternė (Sein und Werden) sako, „kožnas isz szitų pereitinų pavidalų gali būti tikru iszreiszkimu tam tikrų prietikių sumaiszymo drėgmės, judėjimo, spudo, temperatūros, apszvietimo, elektriszko įtempimo ir chėmiszko sudėjimo oro, kokie (prietikiai) virszų turėjo aniems susižiedžiant. Su daugpusiszkumu idėjų, kurių dėl galētu pavydėti geriausias maliorius, stoja tokiu budu vidurinis iszsigalėjimas prascziausių bei indifferentiszkiausių sujungmių, kokias mes žinome, priesz sužiedžiančias įtekmes pavirszutinio szvieto“.

Labiaus dar palengvas iszsiplėtojimas organiszkojo szvieto, kuriame gamtos spendimaisi formopi pasiekė augszcziausią iszsitaismą, suteikia aiszkiausia darodą tam, jog forma nėra nėkuomi kitų, kaip neatbutinu rėzultatu materijaliszkų veikmių bei prieszveikmių. Isz lengvo ir tiktai su pagalba beveik begalinės eilės metų tos organiszkos formos galėjo pareiti į savo sziaudyksztį tobulumą ir visokeriopumą ir tuomi keliu duoda mums sužinoti visokius, kokius galima sumislyti, įvairumus, pereigius ir tolydinį mainymąsi žiedalų ir gyvenimo, pagal įvairumą pavirszutinių ar vidurinių įtekmių, kokiose gyveno ar priversti buvo gyventi. Tiktai per beskaitlinius pereigius ir formų atmainas augaliszkas ar gyvuliszkas szvietas galėjo iszsivynioti isz menkiausių bei netobuliausių pradžių iki jų sziaudykszcziam turtingumui formų — kaip tolesniame straipsnyje placziaus ir su paveizdomis bus parodyta. O prieg tam tos visos formos, vis tiek ar jos priguli prie sziaudykszczio ar prie pereito szvieto, nėkur neparodo taip stamantrų pabudį, kad tasai prie įvairių

ar atsimainanczių pavirszutinių padėjimų galētu be atmainos išszilaikyti ir toliaus tęstiesi kaipo drutas tipas. Prieszingai, tas tipas persimaino visur su lengvybe, ir nėra jokio pobudžio jeib kokios organizszkos gruppos, kur negalētu rastiesi ženklvų išszkyrinių arba nusikreipimų. Juk sziądien turint darodymus, suteikiamus per tēoriją išsziplėtojimo, nebegalima abėjoti, jog savo galiniuose punktuose regimai savo formų įvairumu taip labai atskirti ar nuo vieni kitų labiausiai atitolinti typai arba organizszkos išsziplėtojimo eilės, kaip dėl paveizdos paukszcziai ir sliuogmės (reptilia) ar žuvys ir augsztesniejie nugarkaulgyvuliai, savo paėjimo punktuose su visu arti susikabina, ir jog visur augsztesnis tipas gali buti išzvestas iš žiamesnio, tasai iš dar žiamiaus stovinczio ir tt. Tas viskas parodo, jog forma nėra kuomi tvirtai stovincziu, seniaus priliktu, o kuomi maž ar daug netycziniu, ne kuomi pirmapradiniu, bet paeinancziu iš palengvo atsimainyme, ne kuomi esybiszku, bet kuomi pavirszutiniszkų, aplinkybėmis pagamintu, be kurių matērijalizszkas buvimas visatinai negali buti mislyjamas.

Beveik dar drutesnę paramą randa toji pažvalga arba nuomonē toje aplinkybėje, kad kaip, bijologijos mokslas naujos gadynės abejonės nepaliekti, visas gausas organizszkojo szvieto nuo žiamiausių iki augszciausių, nuo prascziausių iki sukrautiniausių žiedalų susideda iš vienintēlio labai forminio elemento ir jojo ainių arba permairių, taip vadinamos cellės, ir kad tas prastas, iš lukszto, įturio ir brenduolio susidedantis žiedalas pats vėl paeina nuo dar toli prastesnio ir pirmapradinesnio medegos komplekso, taip vad. protoplasmos. Toji protoplasma arba toji „gyvastinė medega“, kurios navatnosios gyvumo ipatybės pasidaro per ipatingas chēmiszkas bei phyzikiszkas ipatybes jojo randancziosio anglėdario ir jo sujungmių, apsireiszkia vienatinai formoje pusiau sukrekęusių, savyje vienodų, penētiesi bei vaisintiesi gabijų kiauszinio baltymo gumulkių ar kiauszinio baltymo gumul-

kėlių, kurių visos organiszkos funkcijos arba veikalai nėra, kaip tai tarp augsztesnių gyvulių, veikalais ipatingų organų, o tiktai stacza isztekme neformuotos organiszkos matėrijos paczios. Jie tai su visu stovi ant rubežiaus tarp organiszkų ir anorganiszkų gamtos daigtų ir duoda aiszkiai suprasti, kaip organiszkoji forma per itekmes ir aplinkybes, kurių platesnis apsznekėjimas yra atidėtas ant vėliaus, palengva iszsvygnioja ir iszsiplėtoja isz daugiaus ar mažiaus beformių medegos sujungmių.

Kuomi cellė organiszkame, tuomi krystolas anorganiszkame szviete, nors tuomi nereikia nuklysti ant netikros nuomonės, buk tuomi formos kitoniszkumu butinai skiriasi abidvi gamtos skryti ir buk atskiras jų subudavojimas gulis ant visiszkai ivairių pamatų. Nėsa taip-gi krystolas, panesziai kaip cellė isz protoplasmos, susitaiso isz beformio motyniszko tirpalo arba isz pirmiaus amorphiszkų (be pavidalo) daigtų vien per nugulimą atomų ir prieg tam apreiskia labai istabius apsireiszkimus vidurinio gyvumo, kurie nėkaip nepavėlyja, ant jo žiurėti kaipo tiktai ant negyvo medegos sukrovimo, bet ikvepia visokeriopus palyginimus su viduriniais atsitikimais gyvenimo augalų bei gyvulių. Taip-gi 1849 m. Reicherto padarytos ir tuomi tarpu pažymiai paplatintos radynos taip vad. protėino arba kiauszinio baltymo krystolų arba taip per Nėgelį vadinamų „krystalloidų“, kurie visai panėsziai prisilaiko kaip organiszkiejie daigtai ir apreiskia visas neatbutinas ipatybes protoplasmos, taip gerai kaip užpildė nusiduodantį bedugnį tarp krystolo ir cellės arba tarp anorganiszko szvieto ir organizuotų cellinių sužiedimų gyvuliszko bei augaliszko szvieto. Isz tiesų toksai krystalloidas nekitaip gali buti nužiuiromas kaip krystallizuota cellė arba krystolas panėszus i cellę; matomėsi priverstais priartinti Nėgeliui, kada jisai, ant tokių patyrimų pasiremdamas, skirtumą tarp anorganiszkų ir organiszkų da-

lykų vadina tiktai skirtumu tarp prastų bei sukrautinių dalykų.

Prie tokių aplinkybių mes negalime drovėtis, matydami, jog anie žiamiausiajie gyvūnėliai, kurie stovi ant žiamiausio laipto organiszko buvimo ir viduryje tarp augalų bei gyvulių, taip vadinami protistai, savo visokeriopame sužiedime parodo tēmytiną prisiartinimą prie ne organiszkojo szvieto ir prieszingume prie augszcziaus iszplėtotų gyvulių bei augalų — matēmatikiszkas, į krystolus bei krysztoliszkus sužiedinius labai panēszias formas. „Jeigu jau“, sako Hāckel'is (Das Protistenreich, s. 38 ir 46), „tarp akvyvų polythalamijų formų darymo daila beformės protoplasmos pabudina mūsų didžiausiąjį padyvą, tai padyvas dar pasididina, prisistebint į artimus jų gentis Radiolarijus. Tarp tų labai tēmų szaknekojų užtinkame didžiausią visokeriopumą gražių ir navatnų tornų, kokį tiktai galima rasti organiszkame szviete. Naje, visos galimos pamatinės formos, kokias tiktai galima pasidaryti promorphologiszkoje systēmoje, czion isz tiesų randasi ikunytomis. — Kokį ženklinimą turi tos labai įvairios, gražios ir dyvinos formos, kaip beformė protoplasma radiolarijų jas sužiedžia — apie tai mes iki sziaūdien neturime jokio numanymo“.

Isz tos tai visatinos, augalų gyvulių bei minerolų skrytis apglēbianczios szaknies palengva per vienvalinę differencijaciją (skirtingumą) ir pasitobulinimą iszsiplėtojo ans pilningas, bagotas formomis szvietas gamtos, kuri sziaūdien mus apsiauczia. „Kaip krystoluose“, sako Jouvencel (Geschichte der Schöpfung, II, s. 308), „per viena kitai pasekanczias modifikacijas kožnas tipas tetraēdro ir prismos gali pereiti į vis sukrautinesnes formas, taip pat pirmiejie gyvūnėliai galėjo per viena po kitos pasekanczias modifikacijas priimti vis supainiotesnes formas. O kaip krystoluose labai savyje prastas modifikacijos įvyksnis, pagaminimas naujų lygumu per serijiszką pridēliojimą naujų molekiulų, pagamina palengva visas, net painiausias formas tam

tikro tipo, tai ir tarp gyvųjų esybių labai savyje prastas, iš pagaminimo naujų dalių per serijiską pridėliojimą naujų cellių susidedantis modifikacijos ivyksnis pagamina visas formas tam tikro tipo iki painiausiųjų“.

Dėlto nereikia jokios paslaptingos „typiškos pajiegos“, jokio ipatingo formų įstatymo, jokios iš viršaus nulemtos mislių schėmos, idant buvimą formos iš to išvesti, o tiktai prasto prisistebėjimo į gamtą, kokia ji yra. Forma nėra principu, bet rezultatu, ne išvedimu pirmiaus užmanyto pliano, bet neatbutinių lykiūmi priešzveikimo ir vienas kiton veikimo didelės daugybės priešzascių, patycių ar pajėgų, kurios, budamos savyje aklos ir besužiningos, taciaus visur bei visose gadynėse be paliovos veikdamos, kitaip suvis negali, kaip pagaminti nuduodancziai tobulą ir laipsniuotą parėdką bei gleitą. Jeigu seniejie philosophai indų bei graikų negalėjo toliaus siekti kaip iki priešzgynybės tarp medegos ir formos ir tai priimdami amžinus ant formų gabumus matėrijos stengėsi pasigelti, tai formą kaipo augsztesnį bei vieszpataujantį principą pastatė priešz medegą, tai vėl vieną bei kitą, bet kaipo priešzpryszumus, ant lygios papėdės statė, tai szitas beveik kitaip nebuvo galima gadynėje, kada apie principą tėorijos išsziplėtojimo ar neturėta jokios ar tiktai prajautingą nuomonę. Sziadien-gi, kur istengiamo daugiaus ar mažiaus peržvalgyti istoriją begalinių, užpakalyje mūsų gulincziųjų praeitinių iki szvietinių embryonų pirmapradiniu szvieto miglų, reikėtu įžiurėti, jog vienpusiszkas svarbos dėjimas ant formos, kaip tai daro dar taip daugelis mokslinczių, taip pat yra blogu, kaip vienpusiszkas svarbos dėjimas ant medegos. Ans vede prie idėalismo, szitas-gi prie matėrijalismo, o įžiurėjimas, jog medega ir forma taip pat neperskirtinai yra surisztos, kaip medega bei pajėga arba medega ir judėjimas, gali atvesti tiktai prie anos vienatinės, ant prigimto ir pats iš savės

ėsanczio parėdکو dalykų paremtos szvietو pažvalgos, kuriai prie progresso mokslo prisiszliejant turėtu buti lemta tapti labiaus ir labiaus visatiniu turtu apszviestųjų žmonių.

Isz musų botanikos.

Vardai augmeių — „žolių“, kurias musų vaistytojai, ipacziai „bobutės“ gydime visokių ligų vartoja, dar iki sziol liekti neužraszyti, neminint vardus tulų augmenų, patekusius žodynuosa Nesselman'o, Kurszaczio ir rankiuosna Jakoby'o*), Pigulevycziaus**) ir Sembrzycki'o***). Dar menkiaus pažinstama yra vaistininkysta (medicina) tautiszka. Nors mes iszpasakojimo grafo Kyborg'o ir žinome, pas viduramžio Lietuvius buta ipatingų vaistytojų bet isz jų praktikos nieko ne užsiliko dėl žinios, o jeigu ir butu kas užsilaikęs, tai vislab žmonių tarpe, rasi, iki szio laik beliekti. — Szitų priežascių dėlei žemiaus paduodmi keltą vardų visokių augmenų su parodymu tų, kurios musų vaistininkystoje vartojamos esti. Jie užraszyti tapo per pažinstamą visiems tevynainį bei rasztininką M. Davainį Silvestaitį ir dar 1885 m., drange su apraszomais augmenymis, man prisiunsti tapo dėl pridėjimo jų lotyniszkos nomenklaturės. Kadangi daugumas tų augmenų buvo per daug iszdžiovinta, su sutrupėjusiais lapais ir žiedais, negalima buvo visu lotiniszkus vardus surasti ir prie lietuviszkų prijungti. Kaip rankius tolymesnis, taip ir darbas apie botanikiszką ir vaistininkiszką musų augmenų nomenklaturą liekti dėl lietuviszkų daktarų, kurie tarpe musų žmonių gyvendami, geriaus tuomi užsiimti galės, turėdami parankiuje žalias visokias „žoles“.

Aglikė laukinė — *Euphorbia officinalis*. — Vaistas: vaikams, kad nebutu nuszaszė, maudyklą (vaną) daro.

Ir dėl žasukų vaistas, kad nedvēstu nuo utėlių.

Agros arba *Agrostā* — *Ribes grossularia*.

aguonā baltoji a. prastoji — *Papaver somniferum*.

Moters žindanczius vaikus užgirdo viritomis galvutėmis su pienu, kad ilgai miegotu; jų stempriais trobą smilko, kur yra svirplių, tarakonų ir k.

*) „Litauische Pflanzennamen“. Mitteilungen der litauisch. liter. Gesell. Heidelberg 1884. Bd II, s. 133—143.

**) „Bandymas rankiaus Lietuvoje žmonių vartojamų žolių vardų“. Auszra 1886. p. 82—87.

***) „Litauische Arzineinamen“. Mitteil. d. lit. lit. Gesell. 1890. Bd. III, s. 249—259.

- aguonēlē laukinē — *Papaver Rhoeas*.
5. agurkas — *lucumis sativus*.
 agurkin's — ? Jo lapus deda ī žalbarszczius kvapo dēl.
 aklys — ? Vaistas galvyjams nog tinimo po liežuviu:
 sugrudus reik su iszrugomis ar actu (uksusu) sumaiszius
 po liežuviu trinti ir duoti su ēdesiu.
 ālksnis. — *Alnus glutinosa*.
 alyvā tamsioji — *Syringa vulgaris*.
10. apūszē — *populus tramula*.
 apvinys — *Humulus lupulus*. Dēl alaus darymo.
 arklerúksztis — *Rumex hydrolapatum*
 arszkētis tikrasis — *Rosa canina*. Vaistas nuog dantū
 gēlimo. Reik iszvirinti szaknis ir karsztu viralu, kaip
 tik burnoj' gali iszkenstie, dantis plautie.
 arszkētróžē arba rožē tikroji — *Rosa centifolia*. Vai-
 stas nuog „lekencziosios rožės“ (erysipelas): viralu
 (decortum) nuog jos reik gerti rytaiš-vakaraiš.
15. áržuolas a. áužuolas arba ažuolas — *Quercus robur*.
 Vaistas nuog triznos (diarrhoea): virina gilias ir vandenį
 geria; aržuolo anglymis ugnį nuog ronų atmēto. Pirmieji
 žmonės, sako, gilėmis maitinosi; sziādien jomis kiaules
 szeria dēl riebių laszinių.
 aviētē — *Rubus idaeus*.
 avižā — *Avena sat.* Vaistas. (Nuo kokios ligos ? B.).
 avižēle — *Dianthus Carthusianorum*.
 bajóras — ? Vaistas dēl karvių, kad nelabos akys neuž-
 kerētu ir nepagadintu pieno: pavasaryje, iszleidžiant
 jas ī ganyklā, su verba sumaiszo tą žolę ir užsmilko.
20. bajorynas — ? Vaistas.
 balánda tikroji — *Atriplex hortense*. Vaistas dēl
 vaikų nuog džiovos: virina balandas vandenyje ir vaną
 daro.
 balánda kiaulinē — ? Maistas dēl kiaulių.
 baltsmilgē — *Airu flexuosa*. Jeigu pavasaryje, nutraukus
 smilgā, iszgalo jos sziauduko syvai bēga, bus geros ant
 pieno (karvių).
25. bedrúskē a. besótē — ? Kurį su jos uogomis užgirdo,
 tas gauna „besotės“ (bulimia, hyperorexia): valgo ir
 valgo ir liekti be soties ir silpnas.
 béržas — *Betula alba*.
 bėzdas — *Sambucus nigra*. Žiedus ir uogas džiovinā
 ir nuog visokių ligų geria.
 blendis a. blindis — *Salix purpurea*.
 blezdingē — *Viola odorata*.

30. brantai — *Cuscuta europaea*. „Noris vieną saują linų vogtų pasėsi, tada užponavos brantai linus. Linai — tai szventas želmuo, ant altoriaus juos tiesia, todėl tarpe jų negali būti vogto daigto“.
- bruknė — *Schollera oxycoccos*.
- bobramulė — *Chamomilla romana*. Nuog „diminyczios“ arba „rožės“ virina su saldum pienu džiovintus žiedus ir tveria; nuog dantų gėlimo (odontalgia) reik virintoms ramulėmis plauti juos.
- brolaliai — *Viola tricolor*.
- builė — *Conium maculatum*.
35. builės vandeninės a. szunbuiliai — *Cicuta virosa*.
- bukas — *Fagus silvatica*.
- bulbė laukinė — ? Vaistas nog tridos (diarrhoea) mažų vaikų: džiovintas žoles virin' ir geria.
- cigonberžis — ?
- cinomanas tikrasis — *Cinnamomus Cassiae* (?) Vaistas karvėms dėl pataisymo grietinės (smetonos), kad atsiškirtu nuog pieno; supjausto, sugruda su ruginiais miltais ir paskui apszeria“.
40. cinamonas girinis. — ?
- czesnakas — *Allium sativum*. Daleles jo drabužiuose insiutas nesziuoja kad kas neužkerētu.
- dziobrai — *Thymus serpyllum*. Vaistas nuog drugio: sudžiovintus arielka užpila ir mirkina; gert reikia drugiui (febr. intermittens) krestie pradedant, ir gert, kol pasigers — o liga atsikratys.
- czyžmai — *Achillea millefolium*. Vaistas nuog viduriamo krauju (dysenteria): sugrudus sausa žolę su kiaušiniu iszplakti ir iszkepus duot valgytie ligoniui.
- dantažolė — ? Szaknis yra vaistas nuo didžiausio dantų gėlimo: su cukriumi sutrynus, su vatu, ant danties tverti.
45. daržų naszlelė — *Viola tricolor*.
- debesylas — *Petasites officinalis*. Debesius su griausmu iszsklaido, szaknis su medumi, sviestu viryta-vaistas nuog daugelios ligų.
- debesilukai — ?
- devynmacė — *Verbascum thapsus*. Vaistas nuog 9 ligų: žiedus jos džiovintus arielkoje mirkina dėl gėrimo.
- Dievomėdis a. diemedis baltasis — *Artemisia abrotanum*. Vaistas nuog 8 ligų (kokių? —); moterims nuog „baltosios“ (anaemia chlorosis) gelbsti, geriant rytas-vakaras, surinkta ant jauno.
50. diemedis žalasis a. didelis — ?

- digulžolė a. kardažolė — Onopordon acanthium.
 Vaistas nuog sunkaus diegulinio po szonu (pleuritis, pleuropneumonia), nugara ir t. t. arbatos vietoje reik gerti rytais-vakarais, sziltai užsiklojus.
- dilgėlė — Urtica dioica. Isz jos „lapienę“ verda.
 dynas — Cucurbita pepo.
 dīrsė pievinė — Lolium perenne.
55. dīrsa a. dīrsė — Bromus secalinus.
 dīrse juodoji — Bromus mol.
 dóbilas raudonasis — Trifolium pratense
 dóbilas baltasis — ? Vaistas moteriszkėms nuog mėnesinės (metrorrhagia) kad apsistotu: gertie reik arbatą.
 dónė a. oleándras — Nerium Oleander.
60. drebūlė — populus tremula. Kaip Judoszius Jėzu par davęs pasikarti norėdamas po girę bėgiojo, visu medžiū szakos augsztyn kilo, tik drebulės ne. Kaip Judoszius jau pasikorė ant jos szakos, ji labai persigando, ir nuog to laiko dreba jos lapai ir vėjui nepucziant.
- drīgnis a. drigné — Hyosciamus niger. Isz virszaus reik su ja tverti pilvą moterų po pagimdymo — greit iszgyja. Nuog lapų ir sėklos padaryta arbata sumaiszo ramumą, taip pat ir užvalgytos sėklos.
- drūgė a. drūgžolė — ? Vaistas nuog drugio: pradedant krėstie, smilkina su jaje ant žarijų, arba viralą jų geria.
- durnádagis a. durnažolė — Datura stramonium. Vaistas nuog dantų gėlimo.
 durnaropės — Atropa belladonna.
65. džingelis — Imperatoria ostruthium. Džiovintos szaknys arielka užpiltos dėl vaisto.
 garstyte — sinapis alba. Vaistas nuog ronu: jos grūdus sugruda smulkiai, sumaiszo su medumi, tepa ant senos isznesziotos drobės ir deda ant ronos: sako, isz ronos pulius traukia ir gydo.
 gástantas — ?
 gegūžė — ?
 gyslóczius didysis — Plantago major. „Nuog tinimo ugnį traukia“.
70. gyslóczius kertukas — Plantago lanceolata.
 gluosnis a. gluosnys — Salix alba.
 gėrvesžolė a. gervávuogė — Rubus fruticosus, Vaistas nuog mėszlatrungio (kurczių): isz szaknų ir lapų vaną daro kas rytmetį ir vakarą per 3 dienas.
 gódas — ? Vaistas žmogui ir gyvuliui: suvirintomis szaknymis kad užgirdo, tas labai godžiai arba besocziai ėda.

- grīža a. grīžolē — ? Vaistas nuog sunarių braskėjimo kojose ar rankose: suszutinę tveria, arba sudžiovinus arielkoje markina sunarius ir mazgoja.
74. gūdkarklis raudonasis — *Salix cuprea*. „Stoguī vytelės kuo geriausios“.
- gūdkarklis baltasis — *Salix capr. alba*. „Isz jo dirba spiriukus krepšiams ir varžoms lankus, nės tas medelis tur giliukį ant žuvies“.
- gūrgždis — *Chaerophyllum silvestre*. Vaistas nuog koleros ir vidurių sopėjimo: szaknis arielkoje mirkina ir geria.
- gvaizdikas daržinis a. gaždikas — *Flos africanus*. Vaistas nuog slapdrugio (febris intermitt larvata). Sudžiovintais gvaizdikais reik smilkintis ligoniui, užsiden-gus, kada pradėd szurpuliai imti.
- S. Jono žolė — *Melampyrum nemorosum*. Vaistas nuog gumbo: „Kad vyriszkiems po szirdžia trauk vidurius, reik ją gertie arbatos vietoje rytmečiai ir vakarais, tai ligą nutramdo.“
80. jsapas a. jūzaps — *Hyssopus officinalis*. Vaistas nuog galvos gėlimo (cephalalgia, hemicarnia): lapus sutrynus su platmečiais suvirinti.
- juodgālvė — *Sangisorba L.* „Su szita žolė bobos daro burtus ant karviu: viena nuog kitos atima karvėms pieną, užduodant szaknis gėrime“.
- juodsmilgė — ? „Isz jų daro darimą: surinkus 12 sziaudukų inkisza juos ir tarpkiszką ir suspaudę mazgioja galsu po du; jei sumazgiojus isz jų pasidaro vainikas, tai gerai eisis, ką darytie užsimano, o jeigu susidraikys — tai tada jau niekai bus“.
- jurginė — *georginia variabilis*.
- kadugys — *Juniperus communis*.
85. kalmė — *Acorus culumus*. Ant jos laksztų duoną kepa ir į lovas deda nuog blusų.
- kanápė — *Cannabis sativa*.
- kanūčiai a. kanėliai — *Cortex cinnamomi Ceylanici*. Deda į trejaną.
- kepūrnink's — ? „Kad kaltunas (?) metasi po rankas, ir kojas, reik isz jų arbatą gerti rytais-vakarais, o tada jis susikals (susimes) į galvos plaukus“.
- karaliaus žirg's — Isz jo lapų daro „sztukan“ — „romyt žirgą“: sukeicia tris, vieną po kitu, galus lapukų, o pirsztą uždėjus, nematans traukią vieną po kito: jeigu isztraukia vidurinį lapelį, tai iszromyja žirgą jeigu szalinius — tai nuplėsžia koja.

90. karklavījos — ? Vaistas nuog gēlos kuno, kad po krauja leidimo, dreba kunas: vandenyje jas virina, gruda ir deda į sziltą vandenį ir vanas daro dėl seniū.
kartėlē a. kartážolē a. plúkis — ?
karklúkai S. Jono a. kiaulėvuojes — Solanum dulcamara. „Vaistas dėl mažų vaikų: vanas daro nuog džiovos; didesniems — rytais ir vakarais gerti duoda nuog szirdies pasaitų traukimo“ (?)
karklas tikrasis — Salix pentandra. Labai geras dėl vyžų pynimo.
kárpa a. kárpžolē — Euphorbia, peplus. Vaistas nuog karpų (varruca): sugrustomis trina ir tveria karpas, kurios iszdyla.
95. kastánija a. kasztónas — Aesculus hippocastanum.
katilúkai Aquileja vulgaris. Vaistas dėl karvių
katilúkai netikrieji — ? Vaistas.
katinpaucziai — ? Slg. Kurschat. Lit.-deutsch. Wörterb. S. 173; Jacoby N. 55.
kátuogē — ? slg. Kurschat. L.-deutsch. Wörterb. 174.
100. kaulyczia — ? Vaistas nuog sausgēlos: vanas isz szaknų daro.
kerúkai a. czērúžolē — ? Vaistas nuog užkerėjimo žmogaus ir gyvulių: kad jų užgeri, tai raganius ateis ko skolintis, bet nereik jam duoti, bet jį reik kamine po dumais rukytie. Karvėms kad atima pieną, su jais pieną vėl gali atgauti, tik nereik nieko niekam skolyt iki trijų dienų.
kiaulėvuogē — Solanum dulcamara.
kiaulpīenē a. kiaulpīenēs — Taraxacum officinall.
kiétis prastasis — Artemisia vulgaris. „Deda su metelais į rusį nuog užpuolimo žiurių (?) bulvių“.
105. kiétis tikrasis — ? Juos surinkus kaiszioja szluocziukėmis po stoju; kad perkunas neinspirtu į tą trobą. Jų bijosi Perkunas ir visoki brudai: žiurkės, pelės, blusos, todėl deda į rusius, kad bulvės ne gestu, į lovas deda dėl blusų ir t. t.
klynážolē a. klynžolē — Polythriehium commune.
„Vaistas mažiems vaikams, kad jiems inkstus klynligeje į vidurius traukia ir iszvaro kulę. Virina ir geria“.
kóklis — ? Vaistas karvėms, kad smetonos daugiaus duotu; taipogi szutina su joms puodus, kad smetoną pataisytu.
konvalijà — Convallaria majalis.
klévas — Acer campestre.
110. kmynas — Carum carvi.
krákas — Crocus sativus.

- krápai — *Anethum graveolans*.
 kraužolė a. kraujažolė — *Achillea nobilis*. Arbata (infusum) iszjos doro dėl „taisymo kraujo“; taipogi duoda nuog liudnumo neramumo; viralą (decoctum) nuog žiedų ir stembrių geria: vyrai nuog baltžiedės, moters — nuog raudonžiedės kraužolės.
 kregždynė a. kregždežolė — *Chelidonium majus*.
 115. krėnas a. kriėnas — *Cochleoria armoracia*. Vaistas nuog raumeneczio (rheumatismus muscularis) su sruba trinti skaudamas vietas.
 kruszià a. gruszià — *Pyrus communis*.
 kukális — *Agrostemma githago*. Vainikus isz jų pina mergos.
 kumėldėlė — ? Pavasariais isz jų daro barszczius dėl valgio.
 lasdā rieszutinė — *Corylus avellana*.
 120. lavendras a. levandras — *Lavendula spica*.
 lagėrstas tikrasis — ? Vaistas dėl nupenėjimo ir nutukinimo ožkų.
 lelijà baltoji — *Lilium candidum*.
 lelijà Jėzaus a. Jėzavas — *Lilium Martagon*.
 lelijà vandeninė baltoji — *Nymphaea alba*
 125. lelijà vand. geltonoji — *Nymphaea lutea*.
 lėnkų žolė a. girinis czesnàkas — ?
 lesziūkai — *Ervum lens*.
 levonaszai a. Bernardinas. — *Aeonitum Napellus*.
 Jeigu „atžindulis“ peržiurejo, reik su jais smilkintis, kad neužkenktu ant kuno, akių ir t. t.
 levonaszai geltonieji. — *Aconitum anthora*.
 130. liepa — *Tilia grandifolia*. Sutrintomis anglymis dantis valo; žiedus nuog daug ligų vartoja.
 linas — *Linum usitatissimum*.
 liniukai — *Linariu vulgaris*. Vaistas dėl karvių, kad jos nepasibėga: isz virinus juos su ruginiais miltais, reik karvę užgirdinti, tai pasibėgs. „Ir žmogui geras vaistas dėl gėrimo“ (?)
 liubysstra — *Ligusticum levisticum*. Vaistas nuog putmenos (anasarca), kad kojos, rankos tinsta: sugrudus dėt; gyvulus apgina nuog vapo.
 liuksztas tikrasis a. vandens lelija — *Nuphar luteam*. Vaistas nuog sausgėlos: skaudamas vietas reik apdėti žaliais lapais — jie isztraukia skaudėjimą. Reikale galima dėti džiovintus arba ir iszmirkintus lapus. Laiko jį už didelį vaistą.
 135. lókis a. lokžolė — *arbutus ava ursae*.

lukestis — *Cichorium intybus*. Viena mergina ilgai bernelio isz karēs grīžtant nesulaukdama, vis pakelēje sēdēdama verkē; dievas jā pavertē ī szitā želmenī jis ir dabar vis palei keliā auga.

maldas — *scirpus palustris*.

Marijos žolē — *Scabiosa succisa*. Mergē Marija eidama keliu apsirgo, — iszsirovē tā žolē, galus szaknies nukando, suvalgē ir pasveiko; galai szakņū ir dabar nukansti teb'yr'. Žolē vēl atgalios pasodinusi Marija sakē; „kad asz nuog jos pasveikau, tegul ir kiti pasveiks“. — Vaistas nuog szirdies spelgimo ir nuog vidurių pasiteriojimo: szaknis ir lapus sausus ir žalius reik virint ir gerti.

medetka — *Erythraea centaurium*. Vaistas karvēms, kad neiszsimestu

140. melynė a. melynākē — *Vaccinium myrtillus*. Kur jos aug krumuose, ten bitės kamanės arba žeminės prisilaiko po žiame ir isz anų medų nesza.

meilisai — *Melissa citronella*. Jas ded ī tabokā dēl nostymo, ī pypkī dēl rukymo, kad palengvētū ant krutinės.

mergažolē — ?

mēta vandeninē — *Mentha aquatica*.

metėliai — *Artemisia absinthum*. Į trejankā, viryta ir t. t. deda.

145. myrta — *Myrtus pimenta*.

morkā — *Daucus carota*. Vaistas nuog vėžio: trina ir deda.

mórų medis — *Morus alba*.

motiejūkas --- *Alopecurus pratensis*. Vaistas nuog sukimo: szutina juos ir iszsunktus deda ant sukamos vietos.

musiómyris --- *Agaricus muscarius*. Virina piene ir stato dēl musių marinimo.

150. naktinyczia --- *Prunella vulgaris*. Vaistas nuog trukčiojimo kuno per miegā: ant jauno surinkus reik viralā nuog jų rytais-vakara is gerti.

náris žolē a. naižole. --- ? Kad kur tinsta, reik jā szutinti ir sziltai tverti skaudaman vietan.

naszlikēs laukinės --- *Viola canina*. Nuog priepuolio, iszgąsties --- grait ligā nuvaistina: viralā reik gerti rytais-vakara is.

nikstážolē --- ? Slg. Kurschats L. d. Wörterbuch S. 275. Vaistas nuog niksto (distorsio): arielkoje mirkina ir mazgoja su jāje vietā, kur nikstas insimetę yra.

- notnėlė a. nóterė --- *Urtica urens*. Vaistas nuog sausgėlos: reik notrelėmis kuną trinti ir plakti, kol atsigaus.
155. obelís --- *Pyrus malus*.
 ógle a. oglíkai --- *pedicularis palustris*. Vaistas nuog „sukeitos“ (rachitis) mažų vaikų: vanas daro. Ta žolė, sako, gydo tris ligas; suaugusiems duoda, kad atsikosėtų; vaikams nuog „saldžiųjų voczių“ --- vanas daro; žansis gydo nuog dvėsimo, maudant ir girdant.
- ožélis balt. --- *Pimpinella saxifraga*. Szaknis užpilus arielka ilgokai palaikius, geria nuog „bjaurios slogos“; gydo, sako, devynias ligas.
- ožėksnis a. ožkaksnis --- *Evonymus europaeus*.
 Vaistas isz vuogų, sugrunstų su ruksztum pienu, kiau-lėms dėl vėmimo.
- ožkabarzdís — *Equisetum arvense*.
160. palázdė tikr. --- *asarum europaeum*. Kad mergoms plaukai triusza, ir kad augtu ilgos kasos, pakarpo jų galus, o ant jauno galvą su palasdės viralu trenka.
- panélė a. róske --- ? Vaistas nuog riemens ėdimo: reik ant jauno surinkti ir, iszdžiovinus, rytais-vakaraís viralą gerti.
- papartis tikr. --- *polypodium dentatum*. „Jis žydi per Jonines kartą į 12 metų; žydėjimo laikas duruoja tik bertaini adynos; žiedą pagriebia piktvarlė, gyvatė, žaltys ir paskui žino, kas piktybės ką žmogui padarys; žino ir kur žiamėje piningai yr', skarbai pakasti ir t. t. Tos gyvatės, varlės yra tai velniai, taip pasivertę ir žiamėje slapstosi, kad žmogų nesusitiktų. Ir žmogus, jai rastu tą žiedą viską žinotų, bet negalėtų su žmonėmis gyventi, noris jam ir gerai eitus“.
- papártis netikr. --- ? Vaistas, kad karvėms pieną nepagadytu: pavasaryje, gegužiai dar neužkukavus reik szaknis užduoti.
- párstup's --- ? Vaistas nuog vidurių gėlimo, digulio; arbatą reik vakaraís gerti.
165. paszáutis --- ? Szaknis dėl gyvulių vaistas: dar gegužiai neužkukavus surinktoms szaknymis reik apszertie karves, kad nelabi žmonės nuog jų pieną neatimtu, arba pagadytu.
- pataisiúkai --- ? Vaistas nuog niksterėjimo kojos, rankos: ant dėlcios renka ir suszutinus tveria.
- pelynas --- meteliai.
- pelynas laukinis --- *Artemisia campestris*.
- petrážolė --- *apium petroselinum*.
- 170 pikdágis --- *Serrutula arvensis*. Vaistas nuo „liszuonies“

(enteralgia? colica?): ant jauno surinktų šaknų arbatą gerti.

pilėrožė a. prancužų roželė --- *Malva silvestris*.

pipiras juodasis --- *piper nigrum*. Deda į trejaną.

platónas --- *Platanus orientalis*.

platmėtė a. plótmetė --- ? slg. Kurschat. S. 316.

Vaistas nuog galvos skaudėjimo: arbatą virti ir gerti.

175. platšmilgė --- ? „Kur jos aug, ten ant daržų gera žiame“.
pópelis --- *Populus alba*.

pukliūkas --- ? Vaistas nuog „bambono“ (*bubo inguinol-*
is): sugrunstas šaknis užtveria ant skaudamos vietos,
o iš šaknų ir lapų viršalą geria rytais-vakarais.

pukys --- *Eriophorum vaginatum*.

puplaiszkis --- *Menyanthes trifoliata*. Vaistas nuog
„kilimo kepenų ir sunkumo vidurių“: šaknis ir laiszkus
džiovin ir virytą geria.

180. púpelaiszkis vienlapis --- ? slg. Kurschat S. 336
Vaistas nuog daugel ligų.

purai --- *Triticum*.

pútinas --- *Crataegus oxyacantha*. Szito medelio prisi-
dingi nelabos dvasios, raganos ir t. t.

raguolė --- *Delphinium consolida*.

ramulė a. ramūnė tikr. --- *Matricaria chamomilla*. Nuog
sunkumo ant krutinės, kosulio --- gert išsvirinus su
cukriumi, medumi; pažandėms aptinus (*adenitis subma-*
xillaris) szutintomis deda.

185. ramulė laukinė --- *Chrysanthemum leucantemum*. Vai-
stas nuog diegulių.

ramulė geltonoji --- ? Vaistas nuog galvos svaigimo:
karsztų vandenimi užpliko žiedus ir su juomi trenka
galvą rytais-vakarais.

rapūkai --- *Solanum tuberosum*.

raudonákė --- ? Dažo arielką raudonai ir geria ją nuog
„szaltligio“ ir „ražulo“ (*tampymo*).

raudóndėlė --- ? Vaistas karvėms nuog „krauligio“: ant
tuszczių szirdies virin ir girdo.

190. raudónžolė --- ? Jos šaknėmis moters daro raudonai
siulus.

raudónšaknė ? Dažo su jaje raudonai gijas.

raukžolė --- *Plantago media* --- grait užtraukia bėgantį
kraują

rėkstis --- ? Vaistas nuog sunarių gėlimo: su užkulu
reik grunstie ir tverti.

ritžolė --- ? Vaistas karvėms, kad nesilaužytu pasibėgus.

195. rójaus obuolys --- *punica granatorum*.

- rožēlē tuszcziaavidurē a. kiáurrožē --- *Althaea rosea*.
 Vaistas nuog lekenczios rožēs: reik arbatą nuog jos gerti, o tirsztimą ant skaudamos vietos dėti
 róžē didžioji --- ? Vaistas nuog užsilaikymo mėnesinė: išz skaknų ir laiszkų geria arbatą
 rūktis a. rúkczius --- *Picris hieracioides*. Vaistas kiau-
 lėms ir kit. gyvuliams dėl pastiprinimo po ligos, kad geriau ēstu: išzvirinus duoti su gėrimu pirm szėrimo.
 runėnžolē --- *Saponaria officinalis*.
 200. rutā --- *Ruta graveolans*. Vaistas nuog „akiu karscio“: žoles sutrina ir per skurlę prie akies tveria. Daro krupninką su medumi ir ruta.
 sagūtis a. keložolē --- *Lappa vulgaris*. Vaistas nuog tinimo: reik arbatą gerti.
 saldymedis --- *Glycyrrhiza glabra*.
 saulėgrīža --- *Helianthus annuus*.
 saulėgrīža tusztiaavidurē --- *Helianthus tuberosus*.
 205. saulės ászaros --- *Drosera rotundifolia*. Vaistas nuog vandeninė ligos (*hydrops anasarca*) ir mįžimo be pasi-
 jutimo pas senus ir jaunus: arbatos vietoje gerti.
 saules krėslūkai --- ?
 saules kreslūks laukinis --- ?
 sausvytis --- ? Vaistas nuog dantų gėlimo: su szakne skaudantį dantį badyt, kol kraujas pasirodis --- o skau-
 dėjimas nustos.
 sedulē --- *Carnus sanguinea*. Iš szito kero dirba szeivas dėl audimo.
 210 senavádas --- *Aquilegia vulgaris* (Jakoby). Vaistas nuog ausų užkurtimo: sudžiovinčius lapus inkiszu per leiką į ausį uždega; garas ir dumai iztraukia, sako brudą iz ausų.
 serbenta --- *Ribes rubrum*.
 sidabrine tikrōji --- ? „Vaistas dėl kalakutų (kurkinų) kuo sveikiausias“
 sidabrininkē netikroji --- ? Su ja lesina kalakutus, sumaiszius su varške.
 silpnážolē --- ? Vaista seniems žmonėms nuog sunkaus dusulio: ant tuszczios szirdies geria iz jų arbatą.
 215. skalsá --- *Sclerotium clavum* s. *Secale cornutum*. Virina ir duoda moterims nuog kraujavimo (*menorrhoea*, *metrerrhagia* etc.).
 skirpstas --- *Lonicera xylosteum*. Nuog kirmėlių ma-
 žiems vaikams duoda rytmecziais ant tuszczios duszios srubą džiovintų žievių su saldumi pienu virintų. Iš storo medžio kerdžiai dirba trubas, kankles dėl gero garso.

skúsbezdalis a. kukurbezdis — *Lycoperdon bovista*.
Deda sausas ant ronų dėl sulaikymo kraujo.

slyvą — *Prunus domestica*.

smilga tikroji — *Melica cverulea*. Iš jų szlaudukų
jaunikai paėmę inkiszą vapsai į rurą ir padeda ją ant
delno: kurlink vapsa nulėks — ten mergina (mylimoji)
gyvena.

220. sniegainė a. sniégena — *Galanthus nivalis*.

spirútai — *Ranunculus sceleratus*. Sutrintais žiedais,
szaknymis tveria prie kuno ir padare ronas (rekrutai,
ubagai ir k.); žalias szaknis sugrudus nuog dantų
gėlimo.

strávažolė a. sravažolė — *Achillea pratmica*. Su ap-
vyniais virintą pila į alų dėl pasigėrimo.

surūkai — *Malva rotundifolia*. Daro iš jų kataplasmus
ant sukamų vietų.

svėrė — *Sinapis arvensis*.

225. svogúnas a. cibűlis — *Allium cepa*.

szalavyjà — *Salvia officinalis*. Vaistas nuog perszalimo
(arbata) ir k.

szalavijà laukinė — *Salv. pratensis*.

szalpűsnis — *Tussilago farfara*. „Deda ant „praa-
gusių“ ronų, kad iztrauktu greit pulius. Kiti renczia
ir deda jas į tabaką dėl rukymo pypkės, kad butu ant
szirdies lengviau“.

szaltmėtė a. pipirmėtė — *Mentha piperita*. „Vaistas
nuog suskirdusių lapų ir iszzutusių tarpupirszečių: jos
karsztį traukia“.

230. szántas — ? Vaistas nuog slogos (catarrhus nasi) ir
kosulio: iš džiovintų lapų daro arbatą ir rytais-vaka-
rais geria.

szerműksznis — *Sorbus aucuparia*. Per „jonines vyrai
kaiszosi jo szakomis, kad raganos ant galvos nemįztu:
szito medžio piktos dvasios, Laumės, raganos ir t. l.
bijosi.

szeszniágis a. augsztàsis dobilűk's — ? Vaistas dėl
verszių: lapus džiovina ir virina.

szilójisa. sziluogis — *Calluna vulgaris*. „Dėl vanų senoms
boboms ir vyrams, nuog kaulų sukimo: po vanos kraujas
į virszų insivaro ir lengviau gali jį leisti“.

szirdázolė — ? Nuog szirdies skaudėjimo: džiovintas
arielkon merkia ir ant tuszczios szirdies geria.

235. szurpė — ?

szunbuiliai a. builiai — *Conium maculatum*.

- szúnmētē a. szúnsmētā — *Origanum vulgare*. Nuog szutimo tarpupirsčių kojose ir „kilimo peraugos“ ant koju pado: reik szutinti.
- szunóbelē — ? Vaistas nuog geltliges (icterus): reik uogas valgyti suspausdant jas su duona, ant tuszczios duszios.
- szunpiénē — *Euphorbia cyparissias*. Vaistas.
240. szunramūlē — *Anthemis cotula*. „Jai nori kad kam galvą skaudētu, reik intrupinus į tabaką duot vuostyti“.
- szunmētē — *Clinopodium vulgare*. Vaistas iszszutus tarpupirsztiams, rietams ir t. l.: džiovintais ir smulkiai sutrintais lapais barsto iszszutusias vietas dėl isztraukimo drėgnumos.
- szúnvuogē — *Solanum nigrum*.
- szvendrai — *Phragmites communis*. Isz szaknų vaistas dėl sausgėlos, arielkoje iszmirkytų: prie szilto kakalio reik trinti su gelumbe arba milu suvilgytu skaudamas vietas, kolei kunas parausta. Lapus jų deda į tarp-szulių, tarplenczių kubilų, kibirų, luotų ir t. l. visur, kur yr' szlapia, o reik sandorumo,
- szvendras tikrásis. — *Typha latifolia*. „Vaistas nuog „putmenos“ (kad viduriai keliasi), nuog akmens, nuog tinimo koju, rankų ir t. l.: džiovintas szaknis reik virinti ir rytais-vakarais gerti, kaitintis patale sziltai užsiklojus.
245. tabákas — *Nicotiana tabacum*. Makorka vaistas nuog utėlių.
- taukē a. taukážolē — *Symphytum officinale*. Vaistas nuog iszsinarinimo sunarių („narių“): su užkulu reik jas sugrustie ir tverti ant sutrenkto iszlaužto sunario.
- trákszaknis — ? „Vaistas nuog kaltuno: kad kaltunas insivelia, reik jį mazgoti ir viralą greti. Par tan vaistą kaltunas pasikelia nuog plaukų augsztytyn, ir paskui gali jį nuimti“.
- tridážolē — *Centaurea scabiosa*. Vaistas dėl nustabdymo tridos žmėnėms ir gyvuliams: virina ir duoda arbatą gert.
- tiūkžolē — ? Vaistas nuog patrukimo ir pasiteriojimo: džiovintas arielkoje markina ir geria rytmecziais ant tuszczios szirdies.
250. tulbélē — *Tulipa Gasneriana*.
- tulbélē laukinė — *Tulipa silvestris*.
- túszpipiris a. turkiszskasis a. raudonasis pipiras. *Capsicum annuum*. Vaistas nuog gumbo: deda jį į trejaką, virytą ir t. l.

- ubagžolė a. ubagu utėlžolė — ?
vainiko medis — Palma.
255. vainikiūkai — ? Kad moterims krutis sukieta (matsitis),
reik tvertie anuos su alumi ir kiauszinu.
valerijóns — Valeriana officinalis. Arbata daro isz džio-
vintų szaknų arba su arielka geria ant tuszczios szirdies,
vyrai ir moters, nuog gumbo, kad į kruvą trauko bamba.
varpėlis — Campanula persicifolia.
vengrryksztis a. vengruksztis — ? „Vaistas nuog
slogų: jis nuvaro 7 ligas. Džiovintais lapais rukina
trobą ir arbata isz jų geria“.
- verónikas — Veronica officinalis. Vaistas nuog sun-
kumo szirdies, kad valgi neužleidžia, norisi vėmti etc.
Reik Virinti su nesudytu sviestu ir su arielka sumai-
szius rytas-vakaris gerti.
260. vijóklė a. laukinė rožikė. — Convolvulus arvensis.
vijūnas — Convolv. sepium.
vīkis — Vicia sativa.
vilkdālgis a. leliją mėlinóji — Iris germanica. Jo
szaknų jieszko pavasariais bobos dėl kiaulių, gegužei dar
neužkukavus, ir duoda jas su gėrimu. Ir nuog ligos
„raudų“ apgina jis kiaules per visa vasarą; ir
arkliams duoda.
- vinkszna — Ulmus campestris.
265. vynmedis (dainose) — Vitis vinifera.
virkszrai a, vīkszrai — Carex acuta.
visztakója — Ranunculus repens.
vosilkā — Centaurea cyanus. Isz jų vainikus pina.
vuosis a. uosys — Traxinus excelsior.
270. žemvuogė — Fragaria vesca.
žansāžola — ogle. Pedicularis palustris.
žilvītis baltasis — Salix alba. Szventas medelis: verbos
laikė jį paszventina ir laiko, po stogu pakiszus, kad
perkunas ne trenktu.
žilvītis žaliásis — Salix viminalis.
žirnis naminis — Pisum sativum.
275. žirnūkai giriniai — Vicia cræce. Syvus jų iszvirinus
su cukriumi ir vandenimi duoda dėl pastiprinimo gerti.
žirnūkas daržinis raudanasis — Lathyrus tuberosus.
Nuog jo grūdų visztos labai kiauszinius deda.
žirnūks pievinis mėlināsīs — ?
žirnūks baltāsīs kvepentysīs — ? Deda jį į arelką
dėl kvapo, sudžiovinus.
žliugė daržų — Stellaria Alsine media. Vaistas nuog
peraugos ant pado kojos: iszszutinus tverti.

280. žmógžolē — ? Vaistas nuog silpnumo: rytais-vakaris gerti.

žvaigždūnē — Aster chinensis.

žvangiūkas a. barszkutis — Rhinanthus eristu gallica.
Bitės isz jo vaską renka.

žvirblérutē — Vaistas nuog visztupio (hemeropia): reik arbata gerti ir burną prausti.

žuikio kopūstai — „Piemens kad sausūs anuos suvalgo toli girdi, kaip žuikiai, kur karvės yr“.

*

*

*

Peržvelgiant augšesziaus paduotas želmanis tautiszkosios mūsų vaistininkystos, užtėmyjame, kad jos yra daugiausiai identiszkos su tomis želmanimis, kurias kaip senovėje*), taip ir viduramžio medicinoje vartota buvo dėl maudyklos (vanos), szutinių (cataplasma), viralų (decoctum), infusų, tinkturų ir t. l. Rodosi, jog ir Lietuvių tautos pharmacija identiszka turės būti su pharmacija kitų senovės tautų (graikų, ir Romėnų ir k.), nors detailiszkas jo palyginimas su pharmacija senovės tautų tik tada galės padarytas būti, kada tobuliaus taps apraszyti visoki mūsų tautos „vaistai“, „vaistažolės“, metodai gydymo ligų drauge su isztyrinėjimų pažvalgų ir nuomonių Lietuvių apie ligas ir jų priežastis.

Varnoje.

Dr. J. B-s.

*) Slg. Dr. J. Berendes. Die Pharmacie bei den alten Culturvölkern. Historisch-kritische Studien. Halle a. S. 1891 2 tomu.

Kritika ir Biblijographija.

Bilder aus Ostpreussen, von M. Friedeberg. Ein Beitrag zur Vorbereitung der 300jährigen Säkularfeier der ehemaligen Provincialschulen zu Tilsit, Lyck und Saalfeld. Einst und Jetzt an der Ostmark des deutschen Ordens. I Bändchen. Tilsit 1885. Verlag von Wilhelm Lohaus. — S. 106.

Autoriumi tos kningelės yra M. Friedeberg, gimimu žydas. Už tai skaitytoją labai įstabina germaniszka dvasė, puezianti per visą kningutę. Raszytojas perbėga istoriją Rytinė Prūsijos, pradėdant nuo atsidanginimo vokiszkojo zokono į Pavyslę, iszgalabyjimo senprusių, isteigimo vokiszkojo pylių (Balga, Bartenstein, Szippenbeil, Rössel, Braunsberg, Heilsberg, Tilsit, Ragnit ir tt.), baigiant ant kolonizacijos lietuvių szalies

per vokiečius ir ant išteigimo vokiszkų mokslainių ant lietuvių žiamės.

Anot autoriaus, kolionizavojimas Rytprusių pradėjo ipatingai po 1466 m., tapė labai padidinta per Pridrikį Vilimą I 1733 ir 1734 m., kada atkeliavo i lietuvių kampa szejnynos isz Pfalzijos, Nassavijos, szviecarai, salzburgeriai ir tt. 1784—85 tapė ipatingai akis vyresnybės nukreipta ant trobelninkų (Büdner). I vietas, kur pirma gyvenę buvo senprusiai, kurius vokiečiai tai iszpjovė tai i Vokietiją vergauti iszgaben, tai vėl ant vietos suvokietino, vėliaus vyresnybė sugabeno galybę visokių „kulturträgerių“, kurie turėjo lietuvių isz paczių szaknių iszravėti.

Ko neistengė kolionizavojimas szalies, tai turėjo padaryti išteigimas mokslainių, kurios visumet beveik atsižymėjo vokiszka dvase ir pakreipa, o ipatingai 19. szimtmetyje. Tiktai 1844 m. tapė keletas stipendijų išteigta Tilžėje dėl lietuviszkų vaikų, idant galima butu susilaukti mokintų lietuvių, kurie savo mokslą panaudotu dėl greitesnio germanizavimo savo brolių — lietuvių. Už tai szia dien nežiurint i gymnazijas nei i universitetą karaliaucziaus, kurios irėdnės juk tapė išteigtos ant lietuvių žiamės ir dėl lietuvių. Prusuose lietuvių nebujoya ir netarpsta, gangreit Prusų lietuviai yra persigėrę germaniszka dvase, o užszalė dėl lietuvių.

Lietuviai daug yra gero padarę dėl vokietybės; ant lietuvių žiamės vokiečiai rado sav gerą ugnavietę, isz lietuviszo szonkaulio tapė subudavota Prusų karalystė, lietuviai darė vokiečiams paglobę sunkiausiose valandose dėl Prusiszkų karalių gadynėje Napoleono I, lietuvių žalnieriai prisidėjo pergalėti Austriją 1866 m. ir prancuzus 1870—71 m. Ir kuomi vokiečių valdžia atsimoka lietuvių tautai nž tas geradarystas? Vaiko mūsų brolius isz rubežių savo valstijos (pirmename iszbanityjimus Szliupo, Viszteliausko, Szerno ir kitų daugybės), germanizoya tikrus lietuvius per mokslainę, persekioja lietuvių gaivintojus asztria policijiszka

cenzura ir kalėjimu, net bažnycia lietuviams Prusuose neatsilygina už lietuvių dosnumą dėl jos išlaikymo; draugystės lietuvių (k. a. „Byrutė“) neretai esti persekiojamos, kitos, kaip ana Karaliaucziuje „Lietuva“, negali nei pasidrasinti lietuviszkame rube pasirodyti! Tai kokia yra geradarystė „kulturträgerių“! Lyg kad ne patys senprusiai ir lietuviai butu buvę ir esą kultūros platintojais tarp vokiečių! Kas nežino kilties Liuterio, Kanto, Herderio ir kitų daugybės, kurie garsingais buvo ir yra vokiečių literaturoje ir gyvenime vyrais?!

Anot Friedeberg'o, vokietytė ir gilyn į Lietuvą savo šaknis skverbia per žydus, kurie kalba vokiszką kalbą, tai vėl per vokiečius, apsigyvenusius Priebaltmarių provincijose. Jeigu žydai Lietuvoje esti „kulturträgeriais“, tai jau tegul Perkunas mus apsaugo nuo tokios kultūros, kuri remiasi ant purvų moraliszkų ir kuniszkų, o ant vargo ekonomiszko! Lietuvystiai kylant ir augant, lietuviai mokės atsikratyti nuo nelabos veislės „kulturträgerių“, tiktai dar valanda ant to neparėjo, kadagi visatinai lietuvių tauta dar neparėjo į supratimą savo pasiuntinystės. Latviai pakirdo iš miego, ir parodė akyse viso švieto, jog latvių kultura tarpsta be įtekmės vokietybės daug geriaus, ne kad praszaliečiai galėjo tikėtiesi. Tas pats bus ir su lietuviais, kad iszmusz adyna jų valnybės, kada grius terionybė maskolių, persekiojanczių lietuviszką rasztą ir spaudą ir smaugianczių viską, kas yra lietuviszku.

Tegul taps visi kampai Lietuvos labiaus suartinti geležinkeliais ir tēlephonais, tegul laikraszcziai ims valnai skraidžioti tarp žmonių, tegul rasis lietuviams valnybė dėl tvėrimo visokių draugysczių, tegul lietuviai užmirs savo tikėjimiskus skirtumus, užskiepytus jų szirdyse per Lietuvos neprietelius, ar gal mūsų susėdai tikėtiesi, kad lietuvių dvasiszkos pajėgos tekės pasiskandyti į jų dvasės upę? Lietuvių dvasė gelbėjo subudovoti kulturą vokiečių, lenkų ir maskolių tai

kodėl galiausiai lietuviai negali pasirūpinti ir apie savo pačių kailį bei kultūrą! Neamžinai lietuviai dainuos „Bože caria chrani“ ar „Die Wacht am Rhein“ ar „Ještě Polka nie zginęła“; pareis valanda prabudimo žmonių, kurie pabudę iš miego triusis apie išteigimą naujų draugijos paramų, tada išdils nelygybė stonų, nuvergimas vienu o išaugštinimas kitų, pralobimas mažumos, o vargingumas didumos, tada sakau pareis valanda palaimos dėl visų lietuvių, kurie to vardo yra verti, kurie kaujasi už teisybę, valnybę, brolystę, lygybę. Tokioje tai gadynėje nebus galimi nei rasztai, taip lietuvių ir lietuvių šmeižiantieji, kokių yra šitas pėdelis „Bilder'iu von Ostpreussen“.

Vieną praktišką pamokinimą mes gauname iš darbo M. Friedeberg'o, beje tą, kad norint lietuvių umą subudinti į darbą, neatbutinai reikia turėti atsakancius rasztiszkus veikalus, kurie parodytu lietuviskamjam švietui jo svarbą kultūros gyvenime, po ištrivonę tokioje daugybėje persekiojimų, jo pasiuntinystę tarp sziadykszezių tautų, galiausiai ateitę, kokios lietuvių tauta gali viltiesi, turėdama taip aktyvą, taip graudžią, taip ištabinanciją praeitę! Toks veikalas padėtų fundamentą dėl ateitinės Lietuvos, įteigų jis tinkamai ir su gabumu taptu atliktas;

*

*

*

Dzieje wewnętrzne narodu Litewskiego z czasów Jana Sobieskiego i Augusta II, królów panujących w Polsce. Wyciąg 2 różnych notacyów i manuskryptów przez Justyna Narbutta, pułkownika W. B. Bolsk. Wydane drugie. Wilno. W Drukarni A. Dworca. 1843. T. I, p. 128; t II, 128.

Neseniai mirusio Justino Narbutto veikalėlis suteikia lietuviskam skaitytojui daug mielių, ipacziai jei mes dvasėje palyginame ten apraszytus su buitymis, kurias mes savo akymis pamatome sziadien. Randame ten iszkilmingus darbus atmono Kazio Sapiegos dėl tėvynės ir žmonių gerovės, drauge su netikusiais darbais Vilnizskio vyskupo Konstanto Brzostovskio, kuris ardė reikalus valstijos dėl pasotinimo

savo godumo turtu ir garbēs, kaip lygiai kad Oginskiai stengēsi viską sukeldinti priesz tikruosius žmonių bei tėvynės mylėtojus. Ir dar mūsų puspročiai praskustgalviai akyvaizdoje tokių faktų drēsa tvirtinti, kad bažnyczia tarnavusi dėl lietuvių naudos! dėl žmonių iszganymo! o vėl tuli plikbajoriai gynioja ponų atkaklybę, razbajus, paleistuviavimus ir begėdin-gumą. Kas atsieina mūsų magnatų ar jie vadinasi Oginskiais ar kitaip, mes ir sziądien matome juos brotaujantiesi su iszgamais ir terionais tėvynės, su tais, kurie smaugia bėdniokus; jie tai iszmėto žmones isz už gyventų žiamių, jie nesirupina nėko apie lietuvių pastangas ir spaudą, jie parsidavę yra tai maskoliams tai lenkų polytikantams, — žodžių sakant sziądien mūsų ponai yra tokiais pat szaldrais, kaip kad Narbutto apraszytasis Oginskis ir Zaranek. Ar tokie avigalviai vilkai užsipelno ant žmonių paguodonės, tegul sudyja patys skaitytojai. Tiek tiktai aiszku yra jog elementai, kurie prapuldė tėvynę, nuskandino vargszus žiamionis į baudžiavas ir nevalę, beje mūsų ponai ir kuningai, kaip seniaus taip ir sziądien tyko ne labo ir gerovės visuomenės, tiktai lobių dėl savės, valnybės skriausti bėdnius ir tamsius žmonės . . . Už tai prasmeg tokios senovės liekanos!

Kningu spaustuvē M. Jankaus, Bitēnuose per Lumpēnus

orisivelyja visokiam prigatavojimui spaudos darbu, kaip lietuviszkoje ir kitose kalbose, už tai, sulyginant su kitais spaustuvininkais labai piges prekes parokuoja. Darbai tampa greitai atliekami, jog ir Amerikoje gyvenantiems galima pasinaudoti pigumu atliekamo darbo. Knigų turi ant pardavimo savo išleidimo kaip ir kitų.

svieto pabanga	po	5 kap. — 5 cent.
Kaip įgyti pinigų	"	10 kap. — 10 cent.
Lietuviszkas szupinys II laida	"	5 kap. — 5 cent.
Tėvyniszkos giesmės	"	10 kap. — 10 cent.
Katakizmai katalikiszki su lementoriu	"	10 kap. — 10 cent.
Keturi svarbiausi reikalai aritmėtikos	"	10 kap. — 10 cent.
Žiemos vakaro adinėlė	"	10 kap. — 10 cent.
Istorija Lietuvos. Skirmuntt	"	50 kap. — 50 cent.
Patkulis polytiszka tragoėdija	"	25 kap. — 25 cent.
Keli žodžiai apie auginimą	"	25 kap. — 25 cent.
Litvini i polaci	"	25 kap. — 25 cent.
Valseziaus rėdas ir sudas	"	5 kap. — 5 cent.
Grazi dainų knigelė	"	5 kap. — 5 cent.

Paduotos prekios išsismano ant vietos. Už prisiuntimą reikia atmokėti kasztas.

Vienok imantiems už 10 rub. 5 dolerius ant sykio, prisiuntimo kasztas dykai.

Garbingiems mylėtojams sztukų galima apsisteliuoti kas mėnesį iszeinanti laiszkelį „Tetutė“. Kuri kasztuoja ant metų 1 dolerį Ameriko. Russijo 2 Rubliu.

Su augszta paguoda dėl brolių Lietuvių.

M. Jankus, Bitėnai.

Adressas M. Jankus, Bitėnai per Lumpēnus (Ostpreussen).

Apgarsinimai.

„Lietuvių Mokslo Draugystės Amerikoje turtas:

1. **Lietuviszkiejie rasztai ir rasztininkai**, 25 centus.
2. **Apie senovės Lietuvos pylis**, 10 c.
3. **Paveikslas D. L. Kuningaikszezio Vytauto**, 15 c.
4. **Bestiality of the Russian Czardom toward Lithuania**, 10 c.
5. **Praneszimas „Liet. Mok. Draugystės Amerikoje“ ant 1891 m.**, 25 c.
6. **„Apszvieta“ už 1892 m.** (No. 1 iki No. 6) **1 dol., o**
kožnas atskiras numeris, 25 c.
7. **Pajudinkiamė, vyrai, žiamė!** apysaka 25 c.

Ant visų metų užmokant isz virszaus „Apszvieta“ ant 1893 m. kasztuoja 1 dol. 50 c., o atskiras numeris 20 c.

Apart to galima gauti.

1. **Istorija Lietuvos** paraszyta K. Skirmuntt, 50 c.
2. **Iszganymas Vargdienio**, 10 c.
3. **Liet. Mesijas**, 10 c.
4. **„Lietuviszkasis Balsas“** visų metų (nuo 1885 iki 1889), nors nėra pilnas skaitlius numerių, 9 dol.
5. **Dievas, dangus, pragaras**, 10 c.

Adresas: Dr. John Szliupas, Shenandoah Pa., U. S.
of. America.

arba **Martynas Jankus**, Bitėnai per Lumpėnus (Ostpr.).